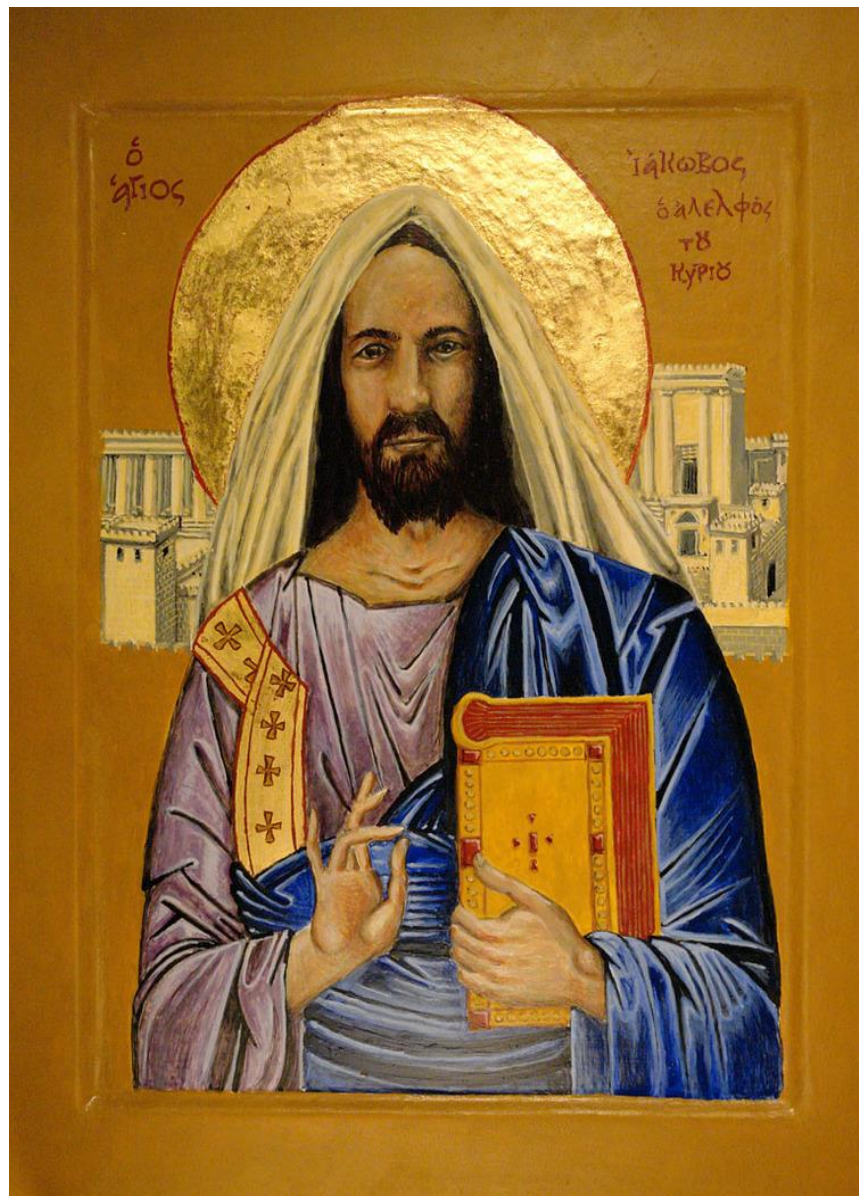

Et forsvar av teorien om Jak's forfatter, Jakob den rettferdige, første biskopen av Jerusalem, og broren til Jesus. Med innblikk i Jak 1:1-27

TEOL 4901 – Fordypningsoppgave i teologi, Universitetet i Oslo, Det teologiske fakultet
Høst 2015

Veileder: Første lektor Vemund Blomkvist

Mariusz Roland Seyda

Innhold

(I)	Innledning.....	2
	Den første teorien knyttet til tradisjonen.....	2
	Den andre teorien om at Jak er et pseudonym brev.....	3
(II)	Retorikk.....	5
	Retorikkens opprinnelse	5
	Generelt oppdeling av retorikk.....	6
	Talens oppdeling.....	7
(III)	Epistolografi	8
	Brevs utvikling.....	8
	Pseudonyme brev.....	9
	Brevoppdeling.....	9
(IV)	Jakobsbrevets sjanger	10
	Parenese.....	10
	Diaspora-brev	11
	Diatriben	12
(V)	Sjanger – analyse ved Dybelius.....	13
(VI)	Jakob brevets språk.....	14
	Jakobbrevets åpning.....	18
(VII)	Forfatterspørsmålet	19
(VIII)	Om Jakob. Robert Eisenman sin hypotese.....	22
(IX)	Om Jakob broren til Jesus ut i fra utenomnytestamentlige kilder	23
(X)	Jakob i listen over biskoper av Jerusalem.....	40
(XI)	Jakob skikkelsen i østkirkelig tradisjon.....	41
(XII)	Forslag til en retorisk oppdeling av Jak	42
(XIII)	Kommentar til Jak's første kapitel	43
(XIV)	Konklusjon.....	60
(XV)	Litteraturliste.....	66

(I) Innledning

Forskerne ser på Jakobsbrevet som en av de mest krevende NT-tekster med tanke på å innplassere den i sin kontekst, historisk, teologisk og litterært.

De fleste forskere er enige om at Jak er skrevet på et fremragende gresk. Selve brevet inneholder 570 ord, der 75 av dem ikke finnes noen andre steder i Det nye testamentet. Det er tydelig at brevets forfatter brukte Septuaginta, og at det er nettopp det gammeltestamentlige som gjennomsyrrer brevet.

Mange refererer til Jak som en uløst gåte¹. Samtidig er det like mange som er enige i at Jak er blitt både tilsidesatt og diskreditert.² Vi har hovedsakelig to historiske hovedhypoteser. Disse står i opposisjon til hverandre:

Den første teorien knyttet til tradisjonen

Den første teorien (som et voksende antall forskere slutter seg til) hevder at Jak er veldig tidlig, kanskje til og med det tidligste dokumentet i Det nye testamentet. Det skal da være forfattet i en gang i perioden 42-60. Den antatte forfatter er da Jakob (kalt den rettferdige) som skriver fra Jerusalem til de jødekristne etter at Stefanus var blitt stenet (Apg 8:1).³ Denne teoriens utgangspunkt er navnet Jakob i brevåpningen, og den kirkelige tradisjonen som identifiserer denne Jakob som Jesu bror, også kalt Jakob den rettferdig, og den aller første biskop i Jerusalem. Her er det viktig å presisere at beskrivelsen av Jakob som biskop i Jerusalem kommer av fra tradisjonen. Vi må ta forbehold om at det greske ordet ἐπίσκοπος kan gjengis med «oppsynsmann», «vokter», «beskytter» og «tilsynsmann».⁴ Det er dette ordet som ble brukt om den som hadde en ledende rolle i en kirke. Vi kommer til å bruke ordet «biskop» videre i oppgaven i overensstemmelse med den tradisjonelle tolkningen. I følge denne teorien skal Jak's lære være for det meste likt Jesu lære som vi finner i de synoptiske evangeliene. Jak er da sett på som et uttrykk for den før-paulinske kristendommen med tydelig vekt på praktiske løsninger og uegennyttig innsats for andre.

¹ Meyer 1930, Adamson 1989:VII, Baasland 1988: 36, Popkes 1986:14, Wuellnes 1978:5, Wachob 2000:25.

² Adamson 1989:X, Davids 1982:1, L. T. Johnson 1986:453, Laws 1980:1-2, Popkes 1986:9, Wachob 2000:26.

³ Wachob 2000: 28.

⁴ Ulrichsen 2009: 241.

Representantene for tradisjonen om at Jakob, Jesu bror, var kirkens første overhode i Jerusalem er:

- a) Josefus.
- b) Klemens av Aleksandria.
- c) Hegesippus, bevart i Eusebius av Cæsarea sine skrifter, samt Hippolytus (av Roma).
- d) Hieronymus.
- e) To Jakobsapokalypter, i Nag Hammadi-skriftene.
- f) Jakobs hemmelige bok (Jakob-apokryfen) i Nag Hammadi-skriftene.
- g) Thomasevangeliet, i Nag Hammadi-skriftene.
- h) Egypterevangeliet, i Nag Hammadi-skriftene.
- i) Pseudo-Klemens. (Homilien inneholder Jakobs svar til Peter i sin fortale).
- j) Kerygmata Petrou, i Pseudo-Klemens (*Recognitiones*).
- k) Jakobs protoevangelium.
- l) Jakobs oppstigninger (*Anabathmoi Jacobou*), som kun finnes bevart som referanser hos Epiphanius, mens selve verket som helhet har gått tapt.
- m) Hebreerevangeliet (bevart i fragmenter).
- n) Anafora etter sankt Jakob av Jerusalem, Guds bror. (*Ιάκωβος ο Αδελφόςθεος*)
- o) Pseudo-Matteus' evangelium.

Den andre teorien om at Jak er et pseudonym brev

Den andre teorien (som er majoritetens mening) går ut på at Jak er et pseudonymt brev.⁵ Opprinnelsesstedet til epistelen er et annet sted enn Jerusalem, og brevet skal da være skrevet på et senere tidspunkt, en gang i perioden 70-130. Argumentene for dette er:

- a) Jak reflekterer en realitet etter Jerusalems fall i år 70.
- b) Det greske språket er for avansert for Jakob.
- c) Dets innhold refererer heller til Septuaginta enn til Den hebraiske bibelen.

⁵ Dibelius, Ropes, Moffatt, Meyer, Goodspeed, Reicke, Davids, samt flere.

- d) Brevet samstemmer lite med Jakobs skikkelse, slik vi kjenner den fra Apostelgjerningene og fra Galaterbrevet.
- e) Jak er ikke inkludert i Den muratoriske kanon fra det andre århundre.
- f) Eusebius refererer til Jak i det fjerde århundre, og bemerker at det finnes tvil rundt brevets autenticitet.⁶
- g) Brevet ble anerkjent som et kanonisk skrift først ved synoden i Hippo i 393⁷ og konsilet i Kartago i 397.⁸
- h) Det aller første sitat fra Jak er av Origenes i hans kommentar til Romerbrevet.

Jeg har allerede nevnt de viktigste teoriene om brevet. I det følgende skal jeg skissere i hovedtrekk kjennetegn ved den antikke retorikk, deretter den antikke epistologafi, spørsmålet om Jaks sjanger, og forfatterspørsmålet. Jeg ser det også som nødvendig med en historisk tilnærming til brevet for å støtte mine antagelser og påstander. Med historisk tilnærming mener jeg en rekonstruksjon av situasjonen, det vil si de kulturelle, og da også språklige betingelsene for de første kristne i Jerusalem og omegn. Det vil også innebære bruk av kilder som ikke inngår i Det nye testamentet. Det nye testamentet forteller oss relativt lite om Jakob. Jeg finner det også nødvendig å se på Jakob i den østkirkelige tradisjon, siden han har en mye høyere status der enn i den protestantiske - eller til og med i den katolske kirke. Samtidig synes jeg at det hører til denne oppgaven å søke Jakob (Yaakov ha tzadik) i den jødekrstne litteratur. I den andre delen av oppgaven skal jeg fokusere på selve brevet. Jeg skal analysere brevet med tanke på dets oppdeling og kommentere den første kapitelen av Jak fortløpende, der jeg skal forklare enkelte uttrykk, perikopene og mening av Jaks budskap generelt. Jeg skal peke på forbindelsene mellom Jak og den jødiske tradisjonen samt mellom Jak og Jesus-tradisjonen.

⁶ Eusebius, *Historia Ecclesiastica* II, 23, 25.

⁷ Foster 2014:18-19.

⁸ Brevet ble lagt til de kanoniske skriftene først i 367 da Athanasius plasserte det som det første av De katolske brev. De kapadokiske fedre ble påvirket av det aleksandrinske synet. Basilius den Store og Gregor av Nazianz påvirket Hieronymus, slik at han inkluderte Jak i sin *Vulgata*. Han siterte fra brevet hele 128 ganger. Augustin siterte Jak. 389 ganger. Formelt sett ble Jak anerkjent som kanonisk skrift ved synoden i Hippo i 393. Samme kanon ble bekreftet ved tredje konsilet i Kartago i 397. Se Painter 2004: 235-236.

(II) Retorikk

...τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ (Il.1.249)

Retor (ῥήτωρ) betyr «taler» på gresk. En *retor* var da en taler som talte for folket i offentligheten eller for retten. Disse talene var hovedsakelig politiske taler, juridiske taler og festtaler. Vårt begrep «retorikk» kommer av det greske adjektivet *rhetorikos*. Platon substantiverte adjektivet *rhetorikos* til *rhetorike* (underforstått: *tekhne* «kunst») nemlig talekunsten. Og han skilte mellom talekunsten og veltalenheten. Aristoteles ville da være en representant for talekunsten.⁹

Retorikkens opprinnelse

Allerede hos Homer finner vi uttrykk for beundring av dyktigheten i det å tale.¹⁰ Men det fantes faktisk ingen systematisk lære om lærekunsten på tiden da *Iliaden* ble skrevet.¹¹ Det er først i det femte århundre før Kristus, da det greske samfunnet fikk et tydeligere demokratisk preg at det ble stadig vanligere med undervisning i talekunsten. Behovet for dette økte parallelt med at den enkelte borger i større grad ville bidra politisk. Dersom man ønsket å ha en politisk innflytelse, var det nødvendig å kunne gripe ordet i en forsamling. Talekunsten ble da, ved siden av krigskunsten og landbruket, blant de viktigste kunster en greker skulle beherske. Retorikk ble langt mer enn en måte å pynte språket på. Om formålet med retorikken var å undervise, underholde og bevege på den beste måten, så måtte hovedvekten ligge på forholdet mellom et godt argumentert innhold og et gjennomarbeidet språk.¹²

Tradisjonen forteller at retorikken oppsto i det femte århundre før Kristus i Syrakus på Sicilia. Dette skal skyldes det faktum at folk måtte gjennom en hel rekke med rettsaker for å gjenvinne eiendomsrett etter Hierons død i 466. Vi kjenner til overleveringer om Korax og hans elev Teisias som veiledet folk i hvordan man skal overveie sannsynlighet av argumenter samt hvordan de skal presenteres i retten. Argumentene skulle først og fremst bygge på fornuften. Teisias har mest sannsynlig forfattet en liten lærebok om presentasjon av argumenter der vi allerede kan finne talens oppdeling i *innledning*, *beretning*, *bevisføring* og

⁹ Andersen 1996: 11-12.

¹⁰ τοῖσι δὲ Νέστορ ἠδὲ Πύλος ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητῆς, τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδὴ: («Da reiste seg Nestor, Pylos`drott med den sølvklare røst og den lokkende tale. Søtere strømmet de liflige ord fra hans leber enn honning.») *Iliaden* 1.246 -249. i Østbye (overs.) 1991:7.

¹¹ Man antar at *Iliaden* er blitt til i det 8. århundre før Kristus.

¹² [Cicero] – *Rhetorica ad Herennium*,

avslutning. Den tredje kjente tale-teoretikeren fra Sicilia var Gorgias (ca. 485-380). Han skulle ha bragt Korax' og Teisias' lære til Aten i år 427. Han utvidet og utdypet denne læren. Antiteser, gjentakelser, ordspill og rim, og paralleller var blant hans tales virkemidler. I og med at det ikke fantes et utdanningssystem i Aten på denne tiden, så ble utdannelsen et personlig ansvar og en interesse hos den enkelte borger, som dersom de var avhengig av råd, måtte betale for privat undervisning. Undervisningen omfattet filosofi, naturvitenskap og talekunst. Gorgias hørte til de såkalte sofistene.¹³ Og det var sofistene som ble ansvarlig for undervisning. Gorgias var opptatt av å få andre til å forstå viktigheten av talekunsten. Dermed også viktigheten av det å fremlegge sin sak på den best mulige måte. Dette fordi han mente at selv om sannheten alltid styrker en sak, så er den i seg selv ingen garanti for å vinne denne saken, om man ikke klarer å fremlegge den på en slik måte at man overbeviser andre.¹⁴ Isokrates (436-338) må også nevnes som en stor bidragsyter innenfor retorikk. Hans fokus var særlig rettet mot setningsoppbygging og det lydmessige innenfor en tale. Han jobbet også med mnemoteknikk, altså memoreringstekniker fordi man på denne tiden måtte lære sine taler utenat. Til de store talere på denne tiden hører også Antifon, Lysias og Demostenes.¹⁵

Vi vet at såkalte latinske retorer (*rhetoires latini*) virket i det første århundre før Kristus. De tilbød undervisning i talekunst som skulle være mer allmenn og som ikke forutsatte noen forkunnskaper i gresk.

Generelt oppdeling av retorikk

Aristoteles skiller mellom:

- 1) Forensisk retorikk,
- 2) Deliberativ retorikk
- 3) Epideiktisk retorikk

Forensisk retorikk er hovedsakelig rettstaler. Dette kan være enten anklagetaler eller forsvarstaler. Disse behandler *fortid* (det vil si; hva har skjedd) og drøfter rettferdighet og urettferdighet.

¹³ σοφιστής – Lærd, vis man, lærer.

¹⁴ Hindsholm 1998: 14.

¹⁵ Hindsholm 1998: 11-18.

Deliberativ retorikk dreier seg om rådgivende, politiske taler. Det gjelder *fremtid* (det vil si; hva skal man gjøre), og drøfter hva som gagnar og hva som skader.

Epideiktisk retorikk omfatter anledningstaler. Disse handler om *nåtid*, og deres formål er rose eller kritisere (det vil si; at man skal få frem nåtidige egenskaper, særlig ved en person).

Talens oppdeling

En viktig del av retorikken er rekkefølgen av talens deler, den retoriske komposisjonen (*dispositio*).

En vanlig inndeling er den følgende:

- 1) *exordium* (introduksjon)
- 2) *narratio* (saksfremstilling)
- 3) *refutatio* (motargument)
- 4) *confirmatio* (bekreftelse, bevisføring)
- 5) *peroratio* (avslutning) ¹⁶

Del 3 *narratio* og del 4 *refutatio* danner til sammen *argumentatio*, det vil si bevisdelen av en retorisk tale, der troverdigheten etableres. Det var vanlig å bruke *exempla* innenfor *argumentatio*. *Exempla* er en retorisk virkemiddel brukt for å overbevise publikum, spesielt innenfor prekener og moraliserende tekster, ofte i form av en kort fortellende tekst for å illustrere noe, gjerne en påstand. Et annet retorisk grep som må nevnes er *inclusio* som kjennetegnes av at et ord eller et tema gjentas ved setningens eller seksjonens begynnelse og slutt. Slik at *inclusio* danner en slags ramme eller parantes rundt et tema eller flere temaer innenfor en tale, for å fremheve talens hovedbudskap. Mange salmer har en slik struktur der en og samme setning åpner og avslutter salmen.

¹⁶ Se Cerutti 2003: xix-xx.

(III) Epistolografi

«Et brev er derfor en slags skrevet samtale (ὁμιλία) med noen man er atskilt fra, og det fyller et spesifikt behov», Pseudo-Libanios, *Epistolimaioi karakteres* 2.

Brevs utvikling

Brevkommunikasjon har utviklet seg samtidig med skrivekunsten. Brevlitteraturen blomstret i hellenistisk tid etter at Aleksander den store hadde skapt sitt imperium. Dette var i en fase som innebar stor geografisk ekspansjon. Viktigheten av brevkommunikasjon vedvarte, og bruken vokste innenfor Romerriket. Brevskrivning hørte spesielt til i forbindelse med det rettslige apparatet og administrasjon. Brev ble også brukt i keiserlig propaganda til folket.

Det ble en vanlig praksis å gi ut brev som brevsamlinger. Cicero står bak omkring ni hundre brev som er overlevert, som i hovedsak ble publisert etter hans død. Brev kunne faktisk bli publisert etter at de var brukt som vanlig korrespondansebrev.¹⁷

Brev kunne også utgis i bokform.

Etter Ciceros sin tid og virke blir det vanlig med brev som har offentligheten som mottaker.

I tillegg til dette finner vi også brev med filosofiske formaninger som vi kjenner også fra eldre forfattere, slik som Platon, Isokrates, Aristoteles, Demostenes og Epikur. Den romerske dikteren Horats er kjent for sine poetiske brev. Seneca, Plinius den eldre og Quintilian skrev korte avhandlinger som inneholdt trekk som er karakteristiske for brev. Det som kan minne mest om de tidlige kristne skrifter er brev av Apollonius fra Tyana. Hans brev formidlet filosofisk og religiøs lære.

I tillegg til disse brevene, er det blitt funnet et stort antall papyrusbrev, særlig i Egypt. Disse har en annen karakter. De er ikke utelukkende skrevet av de lærde, men mange er skrevet av folk fra lavere klasse. Disse papyrusbrevene gir oss innsyn i dagliglivet i antikken. Det samme er tilfelle med såkalte *ostraka*, brev som var skrevet på stykker av knust keramikk. Innen den arkeologiske forskningen forstod man relativt sent hvor viktige og betydningsfulle *ostraca* var. Matoppskrifter, forretningsavtaler og personlige hilsener var skrevet på denne måten.¹⁸

¹⁷ Se Doty 1973: 3.

¹⁸ Doty 1973: 3-4.

Pseudonyme brev

Det var ikke uvanlig at brev ble skrevet pseudonymt. Det er en lang tradisjon for dette. Man pleide å signere disse brevene med et annet navn enn forfatterens eget. Slik ble brev skrevet og tillagt forfatterskap av andre, anerkjente personer, slik som Platon og Aristoteles. Grunnen til dette var å gi disse brevene legitimitet.¹⁹ Pseudonyme brev ble også skrevet av jøder. Av de mest kjente kan nevnes: Aristeasbrevet, Jeremias brev (sjette Baruk), Andre Baruk (Også kalt Baruks apokalypse). Det er også sannsynlig at både Heraklits og Diogenes' brev har også jødisk opphav.²⁰

Brevoppdeling

Den vanlige brevoppdelingen vil være i tre deler:

- 1) Brevåpning
- 2) Korpus (brevets hoveddel)
- 3) Brevslutt

Brev var også betraktet som taler som ble skrevet ned. Slik at den retoriske komposisjonen (*dispositio*) var også gjeldende for brev (*exordium, narratio, refutatio, confirmatio, peroratio*, se ovenfor).

¹⁹ Doty 1973: 3.

²⁰ Rope 1916: 9.

(IV) Jakobsbrevets sjanger

Når det gjelder Jaks sjanger, har forskerne i hovedsak konsentrert seg om de følgende tre: Parenese, diasporabrev og diatribe. I det følgende vil jeg kort redegjøre for disse tre.

Parenese

Martin Dibelius har skrevet den kanskje viktigste kommentaren til Jak (Dibelius 1920). Han mente at nøkkelen til å forstå Jak er kunnskap om brevets litterær karakter. Han hevder at det iøyenfallende er brevets mangel på sammenhengende tankerekker, og forklarer det med at det skyldes at teksten tilhører sjangeren parenese. Parenese forstår han som en form for formaning der løse elementer er tredd som perler på en snor, uten noen tydelig rekkefølge. Disse tekstene samler forskjellige råd og advarsler av etisk karakter. Dibelius peker på stikkordforbindelsene i Jak der flere utsagn er bundet sammen kun ved et felles ord som skaper en forbindelse mellom utsagnene.²¹ Disse forbindelsene er da av ikke-tema innholdsmessig sammenheng. Dibelius nevner også 1 Peter, 1 Klemens, Didache og Hermas som eksempler på parenesisk materiale.²²

Dibelius mener at formaningene i Jak ikke er adressert til noe spesifikt publikum, eller at brevet har noen konkrete omstendigheter. Dette skal også være kjennetegnet til den parenetiske sjangeren. Han påstår at Jak er komponert av ulike tekster, og at det er mangelen på sammenhengende tankerekker som hovedsakelig skiller Jak fra Paulusbrevene der det pågår en tydelig fortløpende diskusjon.²³ Jak inneholder ingen nyheter, beskjeder eller hilsener. Det er heller ikke åpenbart at brevets forfatter responderer på noen konkret situasjon, slik tilfelle ofte var hos Paulus. Ingenting i brevet forteller oss noe om livet i en bestemt kristen forsamling, dens problemstillinger eller troskonflikter, ifølge Dibelius. Teksten avslører heller ikke noen adressater. Altså er det umulig å si hvor brevets adressater befinner seg. Det eneste Dibelius vil anta, er at forfatteren forutsetter mottakerne er fattige. For Dibelius er det midlertid ikke opplagt at de fattige adressatene har vært utsatt for den behandlingen som skildres i Jak 2:2-4.²⁴ Noen har foreslått at det er Palestina som kan være

²¹ Dibelius/Greeven 1920/1976: 6-7.

²² Dibelius 1919: 71.

²³ Dibelius peker for øvrig også på deler av de paulinske brev med parenesisk innhold. (Rom 12:13; Gal 5:13; Kol 3:4; Tess 4:1). Dibelius 1919: 70.

²⁴ Dibelius/Greeven 1920/1976: 46.

geografisk beliggenhet.²⁵ Dibelius mener at det greske språket i brevet er alt for godt til å kunne støtte denne hypotesen. Han mener at metaforbruken i Jak heller er uttrykk for en litterær tradisjon, og at den ikke reflekterer lokale forhold.

Diaspora-brev

Dan McCartney mener at Jak hører til det vi kaller «diaspora-brev» det vil si sirkulerende brev, skrevet av noen med anerkjent autoritet i Judea til jøder som befinner seg utenfor landet. Denne sjangerens funksjon var å gi råd om hvordan jødene kunne beholde sin integritet som Guds folk, i en ikke-jødisk verden. De arameiske brev av Gamaliel tilhører denne sjangeren.²⁶ Jaks forfatter har jødisk-teologisk bakgrunn og skriver ut ifra jødiske forutsetninger med en tydelig jødisk forståelse av visdom og etikk. Ifølge McCartney ser brevet jødisk ut og har sine røtter i jødisk kultur, mens det er adressert til hellenistiske troende, enten hedninger eller jøder. Han mener at Jak inneholder referanser til Det gamle testamentet og Jesu lære, og at brevet vil formidle dette til en verden som ikke omgås skriften til daglig. Jak er da et ekte brev fra en person til en annen (en gruppe), selv om vi ikke godt kan spesifisere noen mottakere eller deres omstendigheter. Brevet er av praktisk karakter og er ment for sirkulasjon. Det søker dem som påstår å ha tro og fremkaller oppførsel som gir uttrykk for tro. Jak bringer rettferdighetens visdom av Jesus fra Nasaret til en hellenisert diaspora som tror på Jesus som Messias og Herre. For å oppnå dette bruker Jak det språket som kommuniserte godt i middelhavsområdet. McCartney oppgir følgende eksempler på diaspora-brev:

- Andre Makkabeerbok 1:1-9; 1:10-2:18.

- Jeremias brev (i noen skrifter inkludert i Baruk 6:1-73).

- Andre Baruk (også kalt Baruks apokalypse) 78-86. Disse kapitlene hadde en selvstendig karakter og er da også kjent som «Baruks brev til de ni og en halv stammene». Vi vet at disse kapitlene ble brukt som sirkulerende brev uavhengig av resten av boken.

- *Paraleipomena Jeremiou* (Fjerde Baruk – forstått som «fragmenter etter Jeremia») 6:19-25; 7:24-34.

- Tre brev fra Gamaliel I.

²⁵ Dibelius/Greeven 1920/1976: 47.

²⁶ McCartney 2009: 39.

- To brev fra Simeon ben Gamaliel og Johanan ben Zakkai.
- Bar Kochba brevene (overlevert på hebraisk, arameisk og gresk).
- Det såkalte korte brevet av Jakob, som vi finner i Apgj 15:23-29.²⁷

Diatribе

Diatribе²⁸ er en litterær sjanger og har sin opprinnelse blant de greske sofistene rundt 200 før vår tidsregning. Den har sitt opphav i en oratorisk didaktisk metode. Den var typisk for behandling av emner av moralsk karakter. Til dets særtrekk hørte også dialogformen, der man brukte både spørsmål og svar, gjerne overfor fiktive opponenter. Diatriben brukte også generelle trekk fra den gresk-romerske retorikken, som amplifikasjon (eksponering), personifisering, aforismer, leverepler og ordtak, negative eller positive vurderinger (sensur eller berømming), uttalelser av kjente personer, lignelser, historiske eksempler, parallellismer, selvmotigelser, ironi, sarkasme, samt paradokser.²⁹

Ropes representerer dem som mener at Jaks sjanger er diatribе³⁰ mens Adams mener at Jak kun har visse likhetstrekk med diatriben³¹.

²⁷" Med dem sendte de følgende brev:«Apostlene og de eldste, brødrene deres, hilser de søsknene somer av hedenskætt i Antiokia, Syria og Kilikia. Vi har fått høre at noen fra oss har forvirret dere med sine ord og gjort dere urolige. Men vi har ikke gitt dem noe oppdrag. Derfor ble vi enige om å velge noen menn som vi sender sammen med våre kjære brødre Barnabas og Paulus. Disse to har våget livet for vår Herre Jesu Kristi navn. Vi sender altså Judas og Silas, som skal fortelle det samme muntlig. Den hellige ånd og vi har besluttet ikke å legge noen annen byrde på dere enn disse helt nødvendige tingene, at dere holder dere borte fra kjøtt som er ofret til avgudene, fra blod, fra kjøtt av kvalte dyr og fra hor. Om dere passer dere for slikt, vil det gå dere godt. Lev vell!»

²⁸ Διατριβή – betyr både avhandling og tidsfordriv/avkobling. Mens diatriba på latin betyr debatt.

²⁹ Newman, Robert C., <http://www.newmanlib.ibri.org/NewmanPpt/DiatribеGenre.pdf>

³⁰ Ropes 1916: 10-18.

³¹ Adams 1989: 103-104.

(V) Sjanger – analyse ved Dibelius

Martin Dibelius var professor i Det nye testamentet ved Heideberg universitetet. I tillegg til den banebrytende, og relevante for denne oppgaven *Kommentaren til Jakobs brev*, kan også nevnes hans *Die Formgeschichte des Evangeliums*:1919. Rudolf Bultmann var teolog og filosof, kjent for sitt arbeid med å avmytologisere Det nye testamentet. Han var professor ved universitetene i Breslau, Gießen og Marburg. Av relevanse for dette avsnittet nevner jeg hans *Die Geschichte der synoptischen Tradition*: 1931. Dibelius og Bultmann regnes som de første innenfor den nytestamentlige forskning, som fokuserte sine studier på den litterære sjanger, og dens forskjellige former.

De fulgte nok i spor av sin tyske kollega Hermann Gunkel, som jobbet «sjanger-kritisk» med gammeltestamentlige tekster som Genesis og salmene. Dibelius og Bultmann fokuserte i første omgang på de synoptiske evangeliene. Jobben deres innebar å identifisere og klassifisere kjennetegn ved historier og utsagn som var i omløp innenfor den muntlige tradisjon, før den ble skrevet ned.

Dibelius beskriver seks typer materiale i de synoptiske evangeliene: 1) prekener 2) paradigmer (korte historier med eksempler) 3) taler 4) legender 5) lidelses historier [passion stories] 6) myter.

(VI) Jakob brevets språk

Jeg har gitt Jakob brevets språk mye oppmerksomhet i denne oppgaven siden brevets fremragende gresk er ofte brukt som kanskje hovedargumentet mot at det var Jakob, Jesu bror, som var brevets forfatter. Dette baserer seg på en forestilling om at Jakob kom fra ganske enkle kår og var en snekker, lik sin far Josef. Dette er da for mange ikke forenlig med at Jakob kunne mestre gresk fordi han ikke skulle ha hatt råd til en gresk utdannelse. Nigel Turner, som regnes for å være en av de beste ekspertene på gresk språk, støtter denne tesen. Han mener at brevets språk er for avansert for kunne ha vært skrevet av Jakob, broren til Jesus.

Apg 4:13 bekrefter at de kristne ledere var ulærde og vanlige menneske (ἄνθρωποι ἀγράμματοί εισιν καὶ ἰδιῶται).³²

Samtidig er det viktig å huske at det fantes hellenister i Jerusalem, og da i betydelige tall.

I Apg 6:1 kan vi lese at: «På denne tiden, da tallet på disipler stadig steg, kom de gresktalende jødene med klager mot de hebraisktalende fordi deres egne enker ble tilsidesatt ved den daglige utdelingen». Til og med den berømte innskriften som forbød hedningene å komme lenger inn i tempelet, var på gresk. En tredjedel av alle inskripsjonene i Judea fra denne tiden var faktisk skrevet på gresk. Det finnes rimelige grunner til å anta at flere av de første kristne skrivere også hadde kapasitet til å lese Septuaginta og annen litteratur. McKnight mener at det jødiske folket var godt integrert i en verden som var styrt av Roma og formet av hellenistisk kultur. Han mener at det er feil å tenke at beboere av Galilea eller Judea skulle mangle engasjement i de gjeldende kultur-trendene og at folk da ikke hadde evne til å snakke, lese eller skrive gresk.³³ Til dette kommer det faktum at oversettere også var tilgjengelig i Jerusalem.

Stanley E. Porter, forfatter av *The Criteria for Authenticity in Historical-Jesus Research*³⁴ påstår at Jesus kunne ha vært flerspråklig, og da også gresktalende. Han refererer til Hengel og skriver at i Jerusalem i det første århundre var det opptil 15 prosent jøder som hadde gresk som sitt første språk. Han mener at de følgende tekster støtter denne teorien: Mark 12:13-17 (og paralleltekstene Matt 22:16-22/Luk 20:20-26), der Jesus snakker med fariseerne og herodianerne i Jerusalem. Porter forklarer at blant fariseerne kunne det ha vært jøder fra

³² McKnight 2011: 31.

³³ McKnight 2011: 31, med referanse blant annet til Josefus, *Mot Apion* 1, 50.

³⁴ Porter 2000: 145-158.

utenfor Palestina, og disse snakket hovedsakelig gresk. Herodianerne var tilhengere av Herodes, og kan ha snakket utelukkende gresk. Herodes den store var romersk klientkonge av Judea. Han er kjent for å ha mestret gresk, og for å ha innført og senere krevd hellenistisk kultur og *paideia* i sine omgivelser. Vi vet at han preget kun greske mynter. Dette er bakgrunnen for at Porter mener at det er mulig at Jesus snakket gresk i disse omgivelsene.

Porter skriver at det er også mulig å tenke at Jesus samtalte med folk på gresk i lys av det faktum at flere av hans disipler hadde greske navn. Dette kan også ses på bakgrunn av at disiplene hadde sitt opphav i Galilea, som lå i nærheten av flere hellenistiske byer i nord., slik som for eksempel Cæsarea Filippi, tidligere kjent som Paneas, til ære for den greske guden Pan. Byen ble gjenoppbygget av både Herodes den store og spesielt hans sønn Herodes Filippos (tetrarken Filip). Vi vet fra Josefus Flavius' selvbiografi at Cæsarea Filippi var en ikke-jødisk by.³⁵

Jesus var med disiplene i Cæsarea Filippi. Dette bevitnes i Mark 8:27-30, samt Matt 16:13-20 og Luk 9:18-21. Porter drøfter også muligheten for at tollerne/pengeinnkreverne snakket arameisk og/eller gresk. Han mener at språket Jesus brukte når han hadde kontakt med offentlige tjenestemenn er avhengig av geografisk beliggenhet; noen steder var mer gresktalende enn andre. Kapernaum var nok hovedsakelig tospråklig. Passasjene som refererer til Jesus som snakker med tolleren Levi sønnen av Alfeus, og ber ham om å følge ham er de følgende: Mark 2:13-14, Matt 9:9 og Luk 5:27-28. Andre tekster som kan tyde på at Jesus kunne gresk er: Matt 8:5-13, der Jesus ble bedt om hjelp av en offiser; Joh 4:46-54, der Jesus helbreder sønnen til en kongelig embetsmann; Joh 4:4-26 der Jesus møter en samaritansk kvinne ved brønnen; Mark 7:25-30, Matt 15:21-28 der en gresktalende kvinne ba Jesus om å drive onde ånder ut av datteren; Mark 15:2-5, Matt 27:11-14, Luk 23:24, Joh 18:29-38 der Jesus samtaler med Pilatus. Om vi da tar utgangspunkt i at Jesus behersket gresk, så er det høyst sannsynlig at Jakob kunne det også.

Porter har tenkt på flere momenter i evangeliene som kan antyde bruk av gresk språk ut ifra geografisk beliggenhet. Han bemerker imidlertid at vi vet alt for lite om Jesu samtalepartnere. Dette er tilfelle når det gjelder teksten der Jesus snakker med mannen som hadde onde ånder fra Gerasener-landet. Gerasener-landet er knyttet til byene Gerasa eller Gadara. Begge byene hørte til Dekapolis, og fungerte som senter for spredning av hellenistisk og romersk kultur.

³⁵ Porter 2000: 153.

Jeg synes at det er viktig å tenke kontekstuellet for å kunne åpne opp for muligheten for at Israels innbyggere på Jesu sin tid var flerspråklige. Vi må ikke glemme at det greske språket ble det gjeldende «statsspråk» der helt siden Aleksander den store erobret Judea (alerede) i 332 før Kristus.

Herodes Antipas, sønnen av Herod den Store, var en ivrig forkjemper for hellenistisk kultur. Han var romersk lydrike, tetrark, over Galilea og Perea. Slik som sin far bygde han flere byer som var basert på greske modeller. Deriblant Tiberias, på vestsiden av Gennesaretsjøen og Sepphoris, seks kilometer utenfor Nasaret. Det er nettopp i Sepphoris det har pågått det største restaureringsprosjektet på Jesu og Jakob sin tid. Dermed finnes det en mulighet for at dette kunne være arbeidsplassen for Jesu familie, med andre ord for Josef, Jesus og Jakob som håndverkere.³⁶ Dette kan igjen forklare deres kontakt med det greske språket og dermed deres fortrolighet med det.

Jan Nicolaas Sevenster er forfatter av boken *Do you know Greek? How much Greek could the First Jewish Christians have known?* Han refererer til Zahn³⁷ som mener at forfatteren av Jak snarere har tilegnet seg sine greske språkferdigheter i det daglige liv enn noen retor-skole.

Sevenster legger til at forfatteren av Jak hadde mange muligheter til dette i datidens Jerusalem, selv om det faktum at gresk ikke var hans morsmål måtte ha ført til noen begrensninger. Sevenster bruker Josefus Flavius som et eksempel som svar på sitt spørsmål om hvor mye gresk de første jødekristne kunne beherske. Her bruker jeg, etter Sevenster, Josefus' egne ord, for å tydeliggjøre dette: "...as time went on, as is wont to happen to those who design to attack the large task, there was hesitation and delay on my part in rendering so vast subject into a foreign and unfamiliar tongue" (εις ἀλλοδαπὴν ἡμῶν καὶ ξένην διαλέκτου συνήθειαν.)³⁸ Josefus, som skrev sine verk også på gresk, hadde ikke gresk som sitt første språk, og han måtte streve for å få det til. Sevenster konkluderer med at vi vet fra Josefus sine verk at de fleste som ville forbedre sine skriveferdigheter på gresk i antikken hadde mulighet til å gjøre dette. Om de ønsket det, så kunne de også få støtte av andre til å komponere tekster på gresk. Dette må også gjelde dem som hadde viktige stillinger i de første jødekristne forsamlingene i Palestina. Dette var da godt mulig for dem som var i kontakt med jøde- og hedningekristne fra diasporaen. Sevenster mener at om vi skal svare på spørsmålet om Jakob, Jesu bror, kunne ha forfattet Jak, så kan Josefus-eksempelet hjelpe oss, slik at vi ikke ser bort

³⁶ Shanks/Witherington 2003: 100-101; Evans 2008: 37; Reza 2013: 43.

³⁷ Sevenster 1968: 16

³⁸ Thackeray, H. St. J., (overs.) 1930: 4-5.

fra denne muligheten. Om Josefus var motivert nok til å få det til, selv om han opplevde vanskeligheter med det greske språket som var fremmed for ham, så kunne også brevets forfatter gjøre det. Motivasjonen for å skrive brevet på gresk kan ha vært forfatterens ønske om å spre budskapet i størst mulig grad.³⁹

Mayor skriver at den hellenistiske kultur har preget nærområdene til Jesus og Jakob mye mer enn det er vanligvis antatt. Han nevner Sefhporis, Ptolemis, Tiberias, Scythopolis og spesielt Gadara som eksempler på byer som representerer godt den hellenistiske kultur og som var nærliggende for Jesus og Jakob. Den greske poeten Filodemos, som var en venn av Cicero, Theodorus av Gadara, som var Tiberius' retorikk lærer, Meleager, som var kjent for epigram skrivning og Menippus Cynicus levde ikke lenge før Jesus og Jakob og stammer fra Gadara. Mayor mener at det skal ikke ha vært vanskeligere for en galileisk bonde å lære seg å skrive godt på gresk enn det var for en waliser å lære seg å skrive godt på engelsk. Mayor ser på Jak's språk og da også på Jak's still som gode argumenter for påstanden om at Jakob og Jesus var beslektet. Mayor skriver at Jak's språk innebærer mye lignelser og at dette var språkelig middel brukt mye av de jødiske lærde og da spesielt i Galilea område. Jesus skal ha brukt lignelser i sine prekener i så stor grad at vi kan lese i Matteus 13:34: « Alt dette talte Jesus i lignelser til folket, og uten lignelser sa han ikke noe til dem.». ⁴⁰ Jeg skal gjennomarbeide Jak's still ytterligere i kommentardelen av oppgaven.

Jeg har sett selv på noen mulige berøringspunkter med gresk språk og kultur i Det nye testamentet. Den første kristne martyren Stefanus er en av de sju diakonene som er omtalt i Apg 6:1-8:3. Det oppstod et problem da noen av de greske enkene ble nektet mat ved matutdeling i den kristne forsamlingen i Jerusalem. Stefanus er omtalt som en gresktalende jøde, og de seks andre diakonene synes også å være greske på grunnlag av deres navn. Disse er: Filip fra Hierapolis, Prokhoros, Nikanor, Timon, Parmenas og Nikolas fra Antiokia. Disse ble valgt ut for å sørge for at kultur- og da også språkforskjellene ikke skulle stå i veien for det kristne felleskapet. Eusebius skriver at Stefanus' død var begynnelsen på den første og største kristenforfølgelsen som ble utført av jøder.⁴¹ Dette førte til at mange kristne måtte

³⁹ Sevenster 1968: 191.

⁴⁰ Mayor 1892: XLI-XLII.

⁴¹ Γενομένου δῆτα ἐπὶ τῇ τοῦ Στεφάνου μαρτυρίᾳ πρώτου καὶ μεγίστου πρὸς αὐτῶν Ἰουδαίων κατὰ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας διωγμοῦ «Upon the martyrdom of Stephen came the first and greatest persecution of the Church in Jerusalem by the Jews.» (*Hist.eccl.* 2.1.8) sitter hos Matthews 2010: 9.

flykte fra Jerusalem. Her finnes det en teori om at det var for det meste de greske kristne for apostlene forble i Jerusalem.⁴²

Kunne det være slik at Jakob skrev brevet sitt i etterkant av Stefanus' steining og død, og etter at de gresktalende kristne var fordrevet fra Jerusalem? Dette kunne være en god grunn til å skrive brevet på gresk. Han kunne ha gjort det med det formålet å skape bro mellom det konservativt jødiske og det kristne basert på tanken og troen på Jesus som Messias. Disse var tydelig nok ikke enkelt å forene siden det senere ble reist falske anklager mot Jakob, med en forhastet rettsak og død som følge (se senere kapittel med referanser til Josefus' beretning om Jakobs død i *Den jødiske oldtidshistorie*).

Montefiore skriver at etter Stefanus steining forble Jakob og hans nasarenere praktiserende jøder. De var lojale mot Jesus, men underviste og ba også i tempelet de neste 30 år.⁴³

Jakobbrevets åpning

Jak er det eneste brevet i Det nye testamentet som åpner med den klassiske greske hilsen: χαίρειν (hilsen/hilser). Til forskjell fra den paulinske hilsen: χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη («nåde være med dere og fred»). Vi møter imidlertid den klassiske formen også i referanser til brev i Apg 15:23, γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν Οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ τοῖς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς τοῖς ἐξ ἔθνῶν χαίρειν, «med dem sendte de følgende brev: 'Apostlene og de eldste, brødrene deres, hilser de søsknene som er av hedensk ætt i Antiokia, Syria og Kilikia.'». Den finnes også i Apg 23:26, Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλικι χαίρειν. «Claudius Lysias hilser den høyt ærede landshøvding Feliks.»⁴⁴ Jeg skal kommentere denne åpningnen ytterligere i kommentardelen av denne oppgaven.

⁴² <http://www.katolsk.no/biografier/historisk/stefan>, jf. Apg 8:1.

⁴³ Montefiore 2011: 161-162.

⁴⁴ McCartney 2009: 40.

(VII) Forfatterspørsmålet

Hovedteoriene går på det at enten er brevet en pseudepigraf, altså komponert av noen som har lagt til brevets åpning og da signert brevet med Jakobs navn for å oppnå respekt eller myndighet.⁴⁵ Den andre muligheten er at det er en person ved navn Jakob som skrev brevet, med eller uten hjelp til å redigere og /eller oversette det til gresk. Det nye testamentet beskriver flere personer med navnet Jakob. La oss se på disse (etter Hartin)⁴⁶:

- 1) Jakob sønn av Sebedeus, bror av Johannes. To disipler av Jesus, som han kalte for *Boanerges*, eller tordensønmner: «Da han kom litt lenger fram, fikk han se Jakob, sønn av Sebedeus, og hans bror Johannes» (Mark. 1:19a, jf. Mark 3:17; Matt 10:2; Luk 6:14, Apg 1:13).
- 2) Jakob, sønn av Alfeus. Han var også en av disiplene: «Filip og Bartolomeus, Tomas og tolleren Matteus, Jakob, sønn av Alfeus, og Taddeus» (Matt. 10:3; jf. Mark 3:18; Luk 6:15; Apg 1:13).
- 3) Jakob den yngre. Ἰακώβος ο μικρός: «Det var også noen kvinner der som sto på avstand og så på. Blant dem var Maria Magdalena, Salome og Maria, mor til Jakob den yngre og Joses» (Mark 15:40; jf. Mark 16:1; Matt 27:56; Luk. 24:10).
- 4) Jakob far til Judas. Altså far til Judas, disippelen til Jesus (Luk. 6:16; Apg 1:13).
- 5) Jakob, broren til forfatteren av Judasbrevet: «Judas, Jesu Kristi tjener og Jakobs bror, hilser dem som er kalt, dem som er elsket av Gud, vår Far, og bevart for Jesus Kristus» (Jud.1:1).
- 6) Jakob, Jesu bror: «Er ikke dette tømmermannens sønn? Og heter ikke hans mor Maria og hans brødre Jakob og Josef og Simon og Judas?» (Matt 13:55; Mark 6:3; Apg 12:17; 15:13; 21:18; Gal 1:19; 2:9.12; 1 Kor 15:7).

Vi må være klar over at det er ikke lett å ha god oversikt over disse personene. For eksempel blir Jakob den yngre og Jakob sønnen av Alfeus ofte betraktet som en og samme Jakob. Jakob, broren til forfatteren av Judasbrevet kan være identisk med Jakob broren til Jesus. Dette fordi både Jakob og Judas er nevnt som Jesu brødre. Den katolske kirke ser på Jakob, sønnen av Alfeus, Jakob den yngre og Jakob, broren til Jesus som en og samme person, og feirer da Jakobs dag den 3. mai.

⁴⁵ Dibelius/Greeven 1920/1976: 18-21.

⁴⁶ Hartin 2005: 2.

Det er bare to av disse som det er rimelig grunn til å anta hadde en myndighet i den tidlige kirken til å kunne ha skrevet Jak. Disse er Jakob, sønn av Alfeus, og Jakob Jesu bror. Ut ifra tradisjonen, som sier veldig lite om Jakob, sønn av Alfeus, er det Jakob, Jesu bror, som er den sterkeste kandidaten til å være forfatteren. Dette argumentet gjelder også, på en måte, dersom man antar at Jak er pseudepigraf. Da er det bare disse to som ville ha vært betydningsfulle nok til å tillegges et pseudepigrafi brev. Dette illustreres med sitater fra kilder utenfor Det nye testamentet i et senere kapittel (se nedenfor).

For å tydeliggjøre hvor viktig Jakob, Jesu bror, er i Det nye testamentet og dermed i den tidlige kirken, har jeg valgt å gjengi sitatene nedenfor:

«Er ikke dette tømmermannens sønn? Og heter ikke hans mor Maria og hans brødre Jakob og Josef og Simon og Judas? Og søstrene hans, bor de ikke her alle sammen? Hvor har han så alt dette fra?» Og de ble forarget og avviste ham. Men Jesus sa til dem: En profet blir ikke foraktet noe annet sted enn på hjemstedet og i sitt eget hus.» (Matt. 13:55-57)

«Er ikke dette tømmermannen, sønn av Maria og bror til Jakob, Joses, Judas og Simon? Og bor ikke søstrene hans her hos oss? Og de ble forarget og avviste ham.» (Mark 6:3-4)

«Da sabbaten var over, kjøpte Maria Magdalena og Maria, Jakobs mor, og Salome velluktende oljer for å gå og salve ham.» (Mark 16:1)

«Det var Maria Magdalena, Johanna og Maria, Jakobs mor, som sammen med de andre kvinnene fortalte dette til apostlene.» (Luk 24:10)

«Brødrene hans sa til ham: Dra bort og reis til Judea, så også disiplene dine kan se de gjerningene du gjør» (Joh 7:3)

«For heller ikke brødrene hans trodde på ham.» (Joh 7:5)

«Har ikke også vi rett til å ha med oss en troende søster som ektefelle, slik som de andre apostlene og Herrens brødre og Kefas.» (1 Kor 9:5)

«Noen annen av apostlene traff jeg ikke, unntatt Jakob, Herrens bror.» (Gal 1:19)

«Før det kom noen fra Jakob, spiste han sammen med hedningkristne. Men da de kom, trakk han seg tilbake og holdt seg unna, for han var redd de omskårne.» (Gal 2:12)

«Han gjorde tegn med hånden at de skulle være stille, og fortalte hvordan Herren hadde ført han ut av fengselet. Og han sa: «Fortell dette til Jakob og brødrene. Så forlot han dem og dro til et annet sted.» (Apg 12:17)

Disse sitatene kan tyde på at dette gjelder Jakob den rettfærdige, broren til Jesus. «Noen fra Jakob» eller «fortell det til Jakob og brødrene» er uttrykk som kan tyde på at Jakob kan ha vært en leder.

Samme inntrykk kan vi få av Apg 21:17-26, «da vi kom til Jerusalem, tok søsknene der imot oss med glede. Dagen etter gikk Paulus sammen med oss til Jakob, hvor alle de eldste var samlet. Da han hadde hilst på dem, gjorde han nøye rede for alt det Gud hadde gjort blant hedningene gjennom hans tjeneste. De priste Gud for det de fikk høre, og de sa til ham: Du vet, bror, at mange tusen jøder er kommet til troen, og alle har brennende iver for loven. Nå har de fått høre om deg at du lærer de jødene som bor blant hedningene, å vende seg fra Moses og sier at de ikke skal omskjære barna sine og ikke leve etter skikkene våre. Hva gjør vi nå? Det vil bli alminnelig kjent at du er kommet. Derfor skal du gjøre det vi nå sier deg. Vi har fire menn her som har avlagt et løfte. Disse fire skal du ta med deg og la deg rense sammen med dem. Du skal ta på deg utgiftene for dette, så de kan rake hodet. Da vil alle skjønne at det ikke er noe i det de har hørt om deg, men at du selv lever etter loven og holder den. Når det gjelder de hedningkristne, har vi skrevet til dem og gitt beskjed om at de skal holde seg borte fra kjøtt som er ofret til avgudene, fra blod, fra kjøtt av kvalte dyr og fra hor.»

Også Galaterbrevet understreker hvor viktig Jakob var ved å kalle ham en av «søylene»:

«Og da Jakob, Kefas og Johannes, de som ble regnet for å være selve søylene, forsto hvilken nåde jeg hadde fått, ga de meg og Barnabas hånden som tegn på fellesskap. Vi skulle gå til hedningene, de skulle gå til de omskårne.» (Gal 2:9)

Noen vers senere i Galaterbrevet omtales hendelsen i Antiokia: «Men da Kefas kom til Antiokia, sa jeg ham imot rett opp i ansiktet, for oppførselen hans avslørte ham. Før det kom noen fra Jakob, spiste han sammen med de hedningkristne.» (Gal 2:11-12a)

I 1 Korinterbrev nevner Paulus Jakob før han nevner alle apostlene:

«Deretter viste han seg for Jakob, deretter for alle apostlene.» (1 Kor 15:7)

(VIII) Om Jakob. Robert Eisenman sin hypotese

Robert Eisenman er en amerikansk forsker i Midtøstens religion, orientalske språk og arkeologi. Han er kjent for sine bidrag i forbindelse med offentliggjøringen av Dødehavsrullene, og er direktør for Institute for the Study of Judaeo-Christian Origins. Han har også skrevet flere bøker om den historiske Jakob, biskopen av Jerusalem, og Jesu bror.

Vi vet så lite om Jakob den rettferdige, biskopen av Jerusalem, også kalt Herrens bror. De nytestamentlige tekstene sier relativt lite om Jakobs virke og betydning han må ha hatt som leder i Jerusalem-menigheten. Det virker som om det er han det refereres til i Apg12:17. Da apostelen Peter rømte fra fengselet, kom han til huset til Maria (her kalt moren til Johannes med tilnavnet Markus): «Og han sa: Fortell dette til Jakob og brødrene.» Det finns ingen beskrivelse av hvem denne Jakob er, i Apostelgjerningene. Hans skjebne er heller ikke vist til. Dette er en gåte. For om han var broren til Jesus og ledet forsamlingen i Jerusalem etter Jesus, så må det være en grunn for at dette enten er fortiet eller korrigert i Det nye testamentet.

Robert Eisenman hevder at det faktisk at det finns flere personer med navn Jakob og ulike tilnavn i Det nye testamentet er et resultat av et bevisst arbeid for å marginalisere Jakob den rettferdige, biskopen av Jerusalem og broren til Jesus. Eisenman mener at dette begynte å skje først etter at datidens teologer fastsatte læren om Jesu guddommelige opphav, og da også om hans overnaturlige fødsel på 200- tallet. Paulus refererer ikke til denne fødselen, og ikke Markus heller, men først Matteus og Lukas. Det at kirken har vedtatt at Maria, moren til Jesus var evigvarende jomfru skulle være med på å vanskeliggjøre saken. For Jakob sitt slektskap med Jesus sto i konflikt med disse teologiske lærepunktene.⁴⁷ Dermed så fremstår det at alt som pekte på Jesu menneskelighet og da hans foreldre- og søsken-forhold, var til en stor forlegenhet for kirken. Eisenman mener at antall av forskjellige Mariaer i NT også er resultatet av dette virket, og han peker på en absurd der Maria ender med å være søster til sin egen søster Maria, også kalt kone til Klopas (Joh 19:25).

⁴⁷ Eisenman 1997: XVII-XXXVI.

(IX) Om Jakob broren til Jesus ut i fra utenomnytestamentlige kilder

I tillegg til Josefus sine overleveringer er det først og fremst den tidligkristne litteratur, og da skrifter av Klemens av Aleksandria, Hegesippus (bevart i Eusebius av Cæsarea sine skrifter), samt Hippolytus av Roma, som i langt større grad gjengir den posisjonen Jakob hadde i Jerusalem, etter Jesus.

a) Josefus.

Josefus (Josif Ben Matijahu) ble født i Jerusalem i år 37 og var en prestesønn. Hans mor var i slekt med den jødiske kongefamilie. Han døde en gang etter år 100. Josefus sine verk regnes som de viktigste historiske kildene som refererer til den nytestamentlige tidsepoke. Dette gjelder samtidig personene som omtales i Det nye testamentet, deriblant Døperen Johannes, Jesu (halv)bror Jakob og Jesus selv. Maier skriver at Josefus er fullstendig uunnværlig når det gjelder historisk bakgrunn for Det nye testamentet, som innebærer de politiske, sosiale og intellektuelle aspektene av samtidskulturen.⁴⁸

Josefus refererer to ganger til Jesus i *Den jødiske oldtidshistorie* (Ἰουδαϊκὴ ἀρχαιολογία). Den første referansen som vi finner i bok 18, kapitel 3,3 er ganske omstridt. Den har vakt mistanke om interpolasjon fordi den fremstår som for kristelig til å være skrevet av Josefus. Når det gjelder den andre indirekte referansen i bok 20, kapitel 9, er det imidlertid nærmest enighet om at den er autentisk:

But this younger Ananus, who, as we have told you already, took the high priesthood, was a bold man in his temper, and very insolent; he was also of the sect of the Sadducees, who are very rigid in judging offenders, above all the rest of the Jews, as we have already observed; when, therefore, Ananus was of this disposition, he thought he had now a proper opportunity [to exercise his authority]. Festus was now dead, and Albinus was but upon the road; so he assembled the sanhedrin of judges, and brought before them the brother of Jesus, who was called Christ, whose name was James, and some others, [or, some of his companions]; and when he had formed an accusation against them as breakers of the law, he delivered them to be stoned: but as for those who seemed the most equitable of the citizens, and such as were the most uneasy at the breach of the laws, they disliked what was done; they also sent to the king [Agrippa], desiring him to send to Ananus that he should act so no more, for that what he had already done was not to be justified; nay, some of them went also to meet Albinus, as he was upon his journey from Alexandria, and informed him that it was not lawful for Ananus to assemble a sanhedrin without his consent. Whereupon Albinus complied with what they

⁴⁸ Maier 1998: 8-10.

said, and wrote in anger to Ananus, and threatened that he would bring him to punishment for what he had done; on which king Agrippa took the high priesthood from him, when he had ruled but three months, and made Jesus, the son of Damneus, high priest. Ant.20.9.1.

Vi kan se at Jakobs henrettelse i året 62 førte til at Ananus ble avskjediget som øversteprest. Samtidig vet vi at han kom fra en mektig slekt som det kom åtte øversteprester fra i løpet av seksti år. Dette tyder igjen på at Jakob broren til Jesus var en høyt respektert mann på denne tiden, og at det at han ble steinet ble oppfattet som et urettferdig overgrep.

b) Hebreerevangeliet.

Originalen til dette evangeliet har gått tapt. De fragmentene som er tilgjengelig er bevart som sitater. Disse finner vi hos Klemens av Aleksandria, Origenes, Eusebius, Hieronymus, Hegesippus og Ireneus. Verket er datert kort før år 100, ettersom vi har Ignatius sine sitater i brevet til Smyrna, 3.2, datert til år 107. Hieronymus skal ha forklart at Hebreerevangeliet er det eneste evangeliet som var brukt av nasareerne, som like før år 70 flyktet til Pella, og dannet en koloni der. Dette evangeliet skal ha vært skrevet på arameisk og antas å være forfattet av flere. Hieronymus mente at Hebreerevangeliet skal ha vært identisk med Ur-Matteus. Innholdet av dette evangeliet skiller seg sterkt fra de kanoniske evangelier.⁴⁹

Hebreerevangeliet kan i likhet med de kanoniske evangeliene ikke gjennomgående betraktes som en troverdig historisk kilde.

Hieronymus refererer til Hebreerevangeliet, der den oppstandne Jesus viste seg for Jakob:

The Gospel also which is called the Gospel according to the Hebrews, and which I have recently translated into Greek and Latin and which also Origen often makes use of, after the account of the resurrection of the Saviour says, but the Lord, after he had given his grave clothes to the servant of the priest, appeared to James (for James had sworn that he would not eat bread from that hour in which he drank the cup of the Lord until he should see him rising again from among those that sleep) and again, a little later, it says 'Bring a table and bread,' said the Lord. And immediately it is added, He brought bread and blessed and broke and gave to James the Just and said to him, 'my brother eat your bread, for the son of man is risen from among those that sleep.' And so he ruled the church of Jerusalem thirty years, that is until the seventh year of Nero, and was buried near the temple from which he had been cast down. His

⁴⁹ Schindler 1948: 171-174.

*tombstone with its inscription was well known until the siege of Titus and the end of Hadrian's reign. Some of our writers think he was buried in Mount Olivet, but they are mistaken.*⁵⁰

c) *Jakobs oppstigninger / Anabathmoi Jakabou / Ascents of James.*

Jeg velger å skrive noen ord om *Jakobs oppstigninger*, og betrakter verket for seg selv for å oppnå mer klarhet. Forskerne har lagt merke til at den første delen av de pseudoklementinske *Recognitiones* (kapitlene 27-71) skiller seg betydelig fra resten. De har kommet til den konklusjonen at det finnes ytterligere tre dokumenter som er bevart i denne første delen av *Recognitiones*. Det tredje, siste dokumentet av dem (bevart i kapitlene 53-71) kan tilsvare det dokumentet som vi kjenner gjennom Epiphanius' sitater fra hans *Panarion*, som *Jakobs oppstigninger*. Navnet *Oppstigninger* skal referere til trappene i tempelet, som Jakob måtte bestige for å besvare jødene sine spørsmål angående Jesus. Navnet skal også være gjeldende i forbindelsen med Jakobs ånd som skal ha steget til himmelen etter hans martyrdød.⁵¹

d) Pseudoklementinene.

Pseudoklementinene inneholder to avhandlinger: *Recognitiones*, i ti bøker og *Homilier*, fordelt på tjue prekener. Det finnes tre dokumenter som er vedlagt til *Homilier*. Disse er: *Peters brev til Jakob*, *Contestatio*, og *Klemens' brev til Jakob*.

Peters brev til Jakob er hovedsakelig en oppfordring til Jakob om å holde Petri sine prekener i skrevet form borte fra dem som kan misbruke dem.

Peters brev til Jakob og *Contestatio* er også kjent under navnet *Kerygmata Petrou*.

Lapham gjør oss oppmerksom på å ikke forveksle Pseudo-Klemes' *Kerygmata Petrou* med Klemens av Aleksandra sitt *Kerygma Petrou* fra hans *Stromata*. Det skal ikke være noen tekstuelle likheter mellom disse to dokumentene, selv om det finns tematiske likheter.⁵² *Contestatio* hører til *Peters brev til Jakob/Kerygma Petrou*, og er en samling av spesifikke tester samt edformler som skal anvendes ved tilfeller der noen skal motta Petri lære.⁵³

⁵⁰ Hieronymus, *De viris illustribus*, 2., i Eisenman 1997: 708.

⁵¹ Lapham 2003: 48.

⁵² Lapham 2003: 46-47.

⁵³ Van Vorst 1989: 1-2.

Innholdet i *Contestatio* bekrefter et behov for forsiktighet og til og med hemmelighold av Jesu lære betrodd til Peter. *Contestatio* er også med på å tydeliggjøre at Peter og Jakob var enige om at den jødiske loven skal være gjeldende for alle kristne.

Her er et sitat fra den eden som måtte avlegges av de som Jakob ville formidle denne læren til:

*As witness I invoke heaven, earth and water, in which everything is comprehended, and also in addition the all pervading air, without which I am unable to breath, that I shall always be obedient to him who hands over to me the books of the preachings and shall not pass on to any one in any way the books which he may give to me, that I shall neither copy them nor give a copy of them nor allow them to come into hands of copyist...*⁵⁴

Strecker mener at dette er hovedmotiver i *Kerygmata Petrou*: At Jesus var en sann profet og en bærer av Guds åpenbaring. At Jesus som en sann profet pekte ut de falske perikopene som skal ha vært tillagt inni loven. At Jesus utvalgte kun de tolv disiplene, og dermed var Paulus ikke en av dem. At Paulus var en erkefiende av Peter. At Paulus' bruk/tolkning av loven ikke var godkjent av Jakob, og dermed var falsk. At de jødiske renhets forskrifter, inkludert dåpen var opprettholdt av de første jøde-kristne.

Koester mener at ut fra disse dokumentene kan vi tydelig se at Peter betror sin sanne lære til Jakob, som har en utvilsom autoritet blant de jødisk-kristne. Peter og Jakob er da kristne som fortsatt forholder seg til, og adlyder den jødiske loven. Koester skriver at det er Paulus som er tilsynelatende angrepet av Peter, der Peter forkaster Simon Magus.⁵⁵

Det finnes teorier om at *Recognitiones* er forfattet av Klemens av Roma eller Bardesanes. De fleste forskere er imidlertid blitt enige om at det er umulig å fastslå hvem forfatteren av dette verket er. Dateringen fremstår like problematisk som forfatterskapet. I flere forsøk på å datere *Recognitiones* er det første, det andre, det tredje og det fjerde århundre blitt foreslått. Det kan være til hjelp at Origenes siterer fra *Recognitiones* i sin kommentar til 1 Mosebok (gjengitt i *Philocalia* kapittel 22). Vi vet at denne teksten ble skrevet ca. 231. Det finnes også teorier om at *Recognitiones* er en komposisjon som består av ulike tekster med variert datering.

Recognitiones i sin greske original har gått tapt. Den er bevart i oversettelsen til latin av Rufus av Aquileia fra år 410. Adolf B. C. Hilgenfeld fra den såkalte Tübingenskolen skrev dette om

⁵⁴ Contestatio 2.1, i Lapham 2003: 45-46.

⁵⁵ Koester 1982: 206.

Pseudoklementinene: “There is scarcely a single writing which is of so great importance for the History of Christianity in its first stage, and which has already given such brilliant disclosures at the hands of the most renowned critics in regard to the earliest history of the Christian Church, as the writings ascribed to the Roman Clement, the *Recognitiones* and *Homilies*.”⁵⁶

De psevdoklementinske brev gjengir et tydelig bilde av Jakob og den status han hadde i urforsamlingen i Jerusalem.

Peters brev til Jakob åpner slik:

*Peter to James, the Lord and bishop of the holy Church, under the Father of all, through Jesus Christ, wishes peace always.*⁵⁷

Klemens' brev til Jakob forteller at Petter valgte Klemens som sin etterfølger, og biskop av Roma.

Klemens' brev til Jakob åpner som følger:

*Clement to James, the Lord, and the bishop of bishops, who rules Jerusalem, the holy church of the Hebrews, and the churches everywhere excellently founded by the providence of God.*⁵⁸

I de Psevdoklementinske *Homiler* kan vi lese en spennende oppfordring:

*Wherefore, above all, remember to shun apostle or teacher or prophet who does not first accurately compare his preaching with that of James, who was called the brother of my Lord, and to whom was entrusted to administer the church of the Hebrews in Jerusalem.*⁵⁹

I de psevdoklementinske *Recognitiones* («gjenkjennelsene»), som er tilskrevet Klemens kan vi lese følgende:

*[T]he Church of the Lord which was constituted in Jerusalem was most plentifully multiplied and grew, being governed with most righteous ordinances by James, who was ordained bishop in it by the Lord.*⁶⁰

⁵⁶ Roberts 1951: 73-74.

⁵⁷ Psevdoklemens, Peters brev til Jakob, i Roberts 1951: 215.

⁵⁸ Psevdoklemens, Klemens' brev til Jakob, i Roberts 1951: 218.

⁵⁹ Psevdoklemens, *Homiliae* 11.35, i Gardner/Osterloh 2008: 177

Neste avsnittet bevitner også at Jakob var en høyt respektert skikkelse som Jesu apostler forholdt seg til:

When we twelve apostles had gathered on the days of the Passover with the great assembly in Jerusalem, that we might gather with our brothers in the festival, each one of us was asked by James to tell us about the most important of those things which we had done among the people. ⁶¹

Og videre i *Recognitiones* 1.70 finner vi et kapittel om opptøyer anstiftet av Saulus, der vi kan lese:

(...) While he was thus speaking, and adding more to the same effect, and while James the bishop was refuting him, he began to excite the people and to raise a tumult, so that the people might not be able to hear what was said. Therefore he began to drive all into confusion with shouting, and to undo what had been arranged with much labour, and at the same time to reproach the priests, and to enrage them with revilings and abuse, and, like a madman, to excite every one to murder, saying, 'What do ye? Why do ye hesitate? Oh sluggish and inert, why do we not lay hands upon them, and pull all these fellows to pieces?' When he had said this, he first, seizing a strong brand from the altar, set the example of smiting. Then others also, seeing him, were carried away with like readiness. Then ensued a tumult on either side, of the beating and the beaten. Much blood is shed; there is a confused flight, in the midst of which that enemy attacked James, and threw him headlong from the top of the steps; and supposing him to be dead, he cared not to inflict further violence upon him. ⁶²

Dette resulterer i flukt til Jeriko:

But our friends lifted him up, for they were both more numerous and more powerful than the others; but, from their fear of God, they rather suffered themselves to be killed by an inferior force, than they would kill others. But when the evening came the priests shut up the temple,

⁶⁰ Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 1.43, i Van Vorst 1989 : 59.

⁶¹ Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 1.44.1, i Van Vorst 1989: 59

⁶² Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 1.70, i Van Vorst 1989 : 73-74.

*and we returned to the house of James, and spent the night there in prayer. Then before daylight we went down to Jericho, to the number of 5000 men.*⁶³

Og her to kapitler videre i teksten kommer en beskrivelse av virkeligheten Jakob, biskop i Jerusalem og Jesu bror, befant seg i:

*When I entered the city, our most beloved brother Zacchæus met me; and embracing me, brought me to this lodging, in which he himself stayed, inquiring of me concerning each of the brethren, especially concerning our honourable brother James. And when I told him that he was still lame on one foot, on his immediately asking the cause of this, I related to him all that I have now detailed to you, how we had been called by the priests and Caiaphas the high priest to the temple, and how James the archbishop, standing on the top of the steps, had for seven successive days shown the whole people from the Scriptures of the Lord that Jesus is the Christ; and how, when all were acquiescing that they should be baptized by him in the name of Jesus, an enemy did all those things which I have already mentioned, and which I need not repeat.*⁶⁴

Og videre:

*Wherefore observe the greatest caution, that you believe no teacher, unless he bring from Jerusalem the testimonial of James the Lord's brother, or of whosoever may come after him*⁶⁵

Om vi ser på Apg 9:1-2, «Saulus raste fremdeles mot Herrens disipler og truet dem på livet. Han gikk til øverstepresten og ba om brev til synagogene i Damaskus for å kunne finne dem som hørte til Veien, både menn og kvinner, og føre dem i lenker til Jerusalem.» – så kan det tyde på at det er mulig at Paulus sto bak angrepene på Jakob, beskrevet i Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 1.70.⁶⁶

e) Hegesippus (110 – 180).

Hegesippus er kjent for å ha skrevet ned den muntlige tradisjonen om den tidligkristne forsamlingen i Jerusalem. Vi vet om fem bøker som han har skrevet, og som er bevart kun i fragmenter, i Eusebius sine skrifter. Disse danner et samlet verk som kalles *Memoarer*

⁶³ Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 1.71.

⁶⁴ Pseudo-Clemens, *Recognitiones* 1.73.

⁶⁵ Pseudo-Klemens, *Recognitiones* 4.35.

⁶⁶ Teorien om at Saulus av Tarsus var Jakobs fiende støttes av Painter 2004: 189.

(Ἰπομνήματα). Noen vil heller kalle ham kirkehistoriens far fremfor Eusebius. Freedman skriver at hans historieberetninger ikke alltid er sammenhengende med tanke på tidsforløpet, og at hans referanse til Jakobs død i femte bok av Ἰπομνήματα kommer for sent for å kunne bli betraktet som en del av en ekte kronologisk fremstilling. Jeg oppfatter Freedman som ikke konsekvent i sitt syn på Hegesippus. Dette fordi Freedman både betviler Hegesippus' historiske troverdighet og samtidig priser han, for å representere den muntlige og skrevne tradisjonen med en arkaisk karakter som går tilbake til det første århundre. Hegesippus skal være den første kristne historieskriveren som nevnte Kirkens frafall fra sin apostoliske renhet som et historisk vendepunkt. Her er det verdt å bemerke at Freedman bruker nettopp referansen til Jakobs henrettelse for å poengtere dette:⁶⁷

*And after James the Just had suffered martyrdom, as the Lord had also on the same account, Symeon, the son of the Lord's uncle, Clopas, was appointed the next bishop. All proposed him a second bishop because he was a cousin of the Lord. Therefore, they called the Church a virgin, for it was not yet corrupted by vain discourses.*⁶⁸

Hieronymus siterer også Hegesippus:

*After the apostles, James the brother of the Lord surnamed the Just was made head of the Church at Jerusalem. Many indeed are called James. This one was holy from his mother's womb. He drank neither wine nor strong drink, ate no flesh, never shaved or anointed himself with ointment or bathed. He alone had the privilege of entering the Holy of Holies, since indeed he did not use woolen vestments but linen and went alone into the temple and prayed in behalf of the people, insomuch that his knees were reputed to have acquired the hardness of camels' knees.*⁶⁹

f) Klemens av Aleksandria (160-215).

Titus Flavius Clemens Alexandrinus, med tilnavnet Stromateus (στροματεύς) var en kristen filosof og teolog. Hans fødested er antatt å være enten Aleksandria eller Aten⁷⁰. Han ledet den kateketiske skolen i Aleksandria, der han virket som lærer. Han var i stor grad påvirket av hellenistisk, stoisk tenkning. Det er usikkert om han var prest. Vi kan lese i Eusebius

⁶⁷ Freedman 1999: 110-111.

⁶⁸ Hegesippus, sitert av Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 4.22.4.

⁶⁹ Hegesippus, sitert av Hieronymus, *De viris illustribus*, 2.

⁷⁰ Epiphanius, *Haeresum epitome* 31.3. i Cancik et al (eds.) 2013: 423-425.

(*Historia Ecclesiastica* 6.6) at Origenes var eleven til Klemens av Aleksandria. Hans viktigste verk er trilogien: *Proptetikos*, *Paidagogos*, og *Stromata*.

Klemens av Aleksandria skriver:

For the say that Peter, James, and John after the Ascension of the Saviour, did not contend for the Glory, even though they had previously been honoured by the Saviour, but chose James the Just as a Bishop of Jerusalem. ⁷¹

Samt:

After the Resurrection, the Lord imparted the gift of knowledge to James the Just and John and Peter. These gave it to the other Apostles, and the other Apostles gave it to the Seventy, of whom Barnabas was one. ⁷²

g) Jakobs hemmelige bok, *Apocryphon Iacobi*.

Verket er kjent oss fra Nag Hammadi-samlingen, og er listet som det andre traktet i Codex I. Dateringen av dette dokumentet i sin original skal være den andre halvdel av det andre århundre. ⁷³ Det finns for øvrig forskere som fastsetter en tidligere datering, rundt 100-150. Opphavsstedet er ikke helt sikkert. De mulighetene som ble foreslått er: Palestina, Koilesyria, Lilleasia eller Egypt. Verket skal omhandle Jesu hemmelige lære, som Jesus selv overbringer til Jakob og Peter. ⁷⁴

Her kan vi få et inntrykk av skriftens karakter fra åpningen til *Apocryphon Iacobi*:

You asked me to send you a secret teaching revealed to me and Peter. I could not turn you away, nor, however, speak with you, and to you only, but because you are a servant of the salvation of the saints. Be careful and take heed not to rehearse to many this writing, which the savior did not wish to divulge even to all of us, his disciples. ⁷⁵

Williams beskriver *Apocryphon Iacobi* som et apokryft evangelium i brevform som skal være skrevet av Jesu bror, Jakob. Teksten omhandler åpenbaring av Jesus til hans bror Jakob og

⁷¹ Klemens, *Hypotyposes*, sjette bok, sitert hos Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 2.1.3., Eisenman 1997: 187.

⁷² Klemens, *Hypotyposes*, syvende bok, sitert hos Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 2.1.4 i Eisenman 1997: 188.

⁷³ Robinson 1977:29.

⁷⁴ Lapham 2003: 50-51.

⁷⁵ Codex I, Apocryphon of James, p.1, i Lapham 2003: 51.

Peter. Peter skal ut i fra dette dokumentet være tydelig underordnet Jakob. Jakob drøfter i brevet blant annet viktigheten av det å være fylt med Guds Ånd og detaljene rundt profetering. Jakob fremstår som den som sender Jesu apostler ut til misjonsvirket. Forfatteren av dokumentet hevder å ha skrevet det på hebraisk, men det som er bevart er en koptisk oversettelse fra gresk. Williams mener at formålet med dette dokumentet var oppbygging av en eksisterende forsamling.⁷⁶

Selv om Nag Hammadi- tekstene i sin bevarte form stammer fra overgangen mellom det tredje og det fjerde århundre så kan enkelte av dem inneholde tradisjonen som er eldre enn de nytestamentlige evangeliene.⁷⁷

h) Jakobs apokalypser.

Disse dokumentene ble først kjent gjennom funnene av Nag Hammadi-skriftene, der i Codex V (NHC V) finnes to verk som bærer samme tittel. Disse verkene ble av praktiske grunner kalt *Jakobs første apokalypse* og *Jakobs andre apokalypse*. Selv om disse dokumentene ble plassert i samme kodeks ble forskerne enige om at de har kommet fra forskjellige forfatters hånd. Lapham bemerker at selv om disse verkene bærer tittelen apokalypse så er de begge skrevet i dialogform, med spørsmål og svar. Begge dokumentene refererer til urforsamlingen i Jerusalem og til Jakob den rettferdige.⁷⁸

Det antas ut ifra den litterære konteksten at Jakobs første apokalypse ble skrevet senere enn Jakobs andre apokalypse. I og med at papyrus med disse tekstene som stammer fra Nag Hammadi Codex V ble testet ved hjelp av radiokarbondatering- metoden, så ble det foreslått at dateringen av disse tekstene er tiden mellom 220-340. Dette er da betraktet som den øvre grensen på dateringen. Dermed er de fleste forskere enig om at den mest sannsynlige dateringen til Jakobs apokalypser er den andre halvparten av det andre århundre.⁷⁹

Jakobs første apokalypse er omtalt som gnostisk. Dialogen foregår mellom Jesus og Jakob. Hovedtemaet er frelsen. Dessuten forteller Jesus Jakob at han skal snart bli arrestert. Han oppmuntrer Jakob i forbindelse med lidelsen som Jakob skal være i ferd med å gå gjennom.

⁷⁶ Attridge 1985: 7.

⁷⁷ Pagels 1989: XVII.

⁷⁸ Lapham 2003: 54.

⁷⁹ Krosney 2007: 326-328.

Dette kan vi se i dette sitatet:

James, thus you will be exposed to these sufferings. But do not be sad! For the flesh is weak – it will receive what is appointed for it. But as for you, do not be timed, neither be afraid... Cast away from you the cup of bitterness! For none of the archons will be able to stand against you. For you have begun to understand their roots from beginning to end. ⁸⁰

Jakobs andre apokalypse er en slags rapport fra hendelsene i tempelet, der Jakob forklarte seg for Sanhedrin og ble kastet ned fra trappene. Vitnemålet om dette skal ha vært overlevert fra en jødisk øversteprest som var til stede, til Theudas, som er påstått å være far til Jakob, og videre skrevet ned av en slektning av Jakob kalt Marein.

*This is [the] discourse which James [the] Just delivered in Jerusalem and which Marein wrote down. One of the priests told it to Theudas, the father of this just man, since he was a relative of his. He said, 'hasten and come with [Mary] your wife and your relatives! (...) For see, there are many who are disturbed at his [slander?] They are extremely angry [at him]'*⁸¹

Denne apokalypsen inneholder også en detaljert beskrivelse av omstendighetene rundt Jakobs martyrdød. Denne beretningen bringer nye momenter til historien om Jakobs død, som vi kjenner også gjennom andre kilder.

La oss se på dette:

And they decided to cast him down from the height, and they cast him down. But [when] they [looked upon him], they observed [that he was still alive (?)] Then] they arose (?) [and went down,] sized him and [abused] him, dragging him on the ground. They stretched him out, rolled a stone on his abdomen, and trampled him with their feet, saying: '(O you) who have gone astray! Again they raised him up, since he had covered him up to his abdomen, the stoned him in this manner. ⁸²

⁸⁰ Lapham 2003:55.

⁸¹ Lapham: 58.

⁸² Lapham: 60.

i) Thomas' barndomsevangelium (Daterng av dette dokumentet varierer mellom året 80 og midten av Det andre århundre)

Dette evangeliet er uten tvil gammelt, for vi vet at både Origenes, Ireneus og forfatteren av *Philosophumena* refererer til dette dokumentet.

Den komplette versjonen av dette verket finnes bevart oversatt fra gresk til koptisk . Det ble også bevart fragmenter av manuskripter skrevet på gresk, der det tidligste av dem er datert rundt år 200.⁸³

Dette verket finnes for øvrig i forskjellige (kortere og lengere) versjoner. I den såkalte første greske formen av Thomas' barndomsevangelium, i kapittel 16 kan vi lese følgende:

“And Joseph sent his son James to tie up wood and bring it home, and the child Jesus also followed him. And when James was gathering the fagots, a viper bit James' hand. And when he was racked with pain, and at the point of death, Jesus came near and blew upon the bite; and the pain ceased directly, and the beast burst, and instantly James remained safe and sound.”

j) Origenes (ca.185-ca.250)

Vår kunnskap om livet til Origenes kommer hovedsakelig fra Eusebius' *Historia Ecclesiastica*, bok IV. Origenes skal ha vært lærer i «kristen filosofi» allerede i tyveårsalderen. Dette innebar også studier av Skriften, og forklaringer om hvordan teorien skulle gjøres om til praksis. Han var knyttet til det kristne miljøet i Aleksandria og biskopen Demetrios. Hans ordinasjon til prest i Caesarea førte til konflikt, og han vendte da aldri tilbake til Aleksandria. Hans første verk *Peri Archon (Om de første prinsipper)* regnes for å være hans viktigste. Det er det første forsøket på å skrive ned en systematisk teologi. I løpet av sytten år produserte Origenes skriftlige verk av imponerende omfang, og uten sidestykke innenfor patristisk litteratur. Av noen av de andre viktige verkene til Origenes kan nevnes det apologetiske verket *Contra Celsum (Mot Celsus)*, den første tekstkritiske synopse *Hexapla*, og *Stromata* (som var et forsøk på å forene den kristne tenkningen med den greske filosofien). Størstedelen av Origenes' verk – som kan ha omfattet nesten to tusen skrifter – var

⁸³ Pagels 1982: 23.

kommentarer til Skriften, homilier og avhandlinger av teologisk karakter (for eksempel *Avhandling om bønn.*)⁸⁴

I Origenes sin kommentar til Matteusevangeliet kan vi lese:

*And to so great a reputation among the people for righteousness did this James rise, that Flavius Josephus, who wrote the "Antiquities of the Jews" in twenty books, when wishing to exhibit the cause why the people suffered so great misfortunes that even the temple was razed to the ground, said, that these things happened to them in accordance with the wrath of God in consequence of the things which they had dared to do against James the brother of Jesus who is called Christ. And the wonderful thing is, that, though he did not accept Jesus as Christ, he yet gave testimony that the righteousness of James was so great; and he says that the people thought that they had suffered these things because of James.*⁸⁵

k) Eusebius av Caesarea (ca. 260 – ca. 339).

Eusebius var biskop i Caesarea, som på denne tiden var den administrative hovedstaden i den romerske provinsen Judea. Han blir også identifisert som Eusebius Pamphili, til ære for sin lærer Pamphilus som var grunnleggeren av biblioteket i Caesarea, med 30 000 titler. Han er kjent som den første betydelige kirkehistorikeren, og ble betraktet av sine samtidige som den største kristne lærde. Hans mest kjente verk er *Kirkens historie, Historia Ecclesiastica* som omhandler de første tre hundre år etter Kristus. Takket være Eusebius har vi tilgang til andre forfattere, gjennom verk han siterer. For noen av disse har vi tilgang til kun gjennom Eusebius. Av disse kan vi nevne Papias, Hegesippus, Sextus Julius Africanus, Quadratus, Klemens av Aleksandria (*Hypotyposes*). Eusebius er sett på som en troverdig historiker, med visse unntak: Forfølgelsen av de kristne under Diocletian er for eksempel sett på som resultat av en senere redigering. Eusebius' verk gir innsikt i de tidlige kristne forsamlingene i Jerusalem. De av hans overleveringer som inneholder legender eller som fremstår som usannsynlige kan fortsatt brukes ved hjelp av de moderne kritiske metodene, for å rekonstruere den tidlige kristne kirkehistorie.⁸⁶

Eusebius viser til utvelgelsen av Jakob til biskop av Jerusalem.

⁸⁴ Lynch 1979: 2-5. Se også Daly 1992: 2-4.

⁸⁵ Origenes, *Kommentar til Matteusevangeliet*, 10:17.

⁸⁶ Ferguson 1990: 325-327, Se også Freedman 1992: 673-676.

*This same James, therefore, whom the ancients on account of the excellence of his virtue surnamed 'the Just', was stated to have been the first to be elected to the Episcopate of the Church of Jerusalem.*⁸⁷

Han avklarer at det fantes to personer med navnet Jakob:

*There were two Jameses, one called the Righteous One, who was cast down from the Pinnacle of the Temple and beaten to death with a laundryman's club, and the other, who was beheaded.*⁸⁸

Det samme gjør han i kapittel 23 (der han forøvrig også beskriver Jakobs martyrium):

*James, the brother of the Lord, succeeded to the government of the Church in conjunction with the apostles. He has been called the Just by all from the time of our Saviour to the present day; for there were many that bore the name of James.*⁸⁹

*But it may be proper to mention also those events which exhibited the graciousness of that all-good Providence which held back their destruction full forty years after their crime against Christ,--during which time many of the apostles and disciples, and James himself the first bishop there, the one who is called the brother of the Lord, were still alive, and dwelling in Jerusalem itself, remained the surest bulwark of the place.*⁹⁰

l) Epiphanius av Salamis (310/320—403)

Epiphanius var født i en kristen familie i nærheten av Eletheropolis sørvest for Jerusalem. Han skal ha vært sent sendt til Egypt, der han fikk opplæring av ørkenmunkene i gresk, hebraisk, latin, syrisk og koptisk. Han vendte tilbake til Antiokia og ble senere bosatt på Kypros, der han virket som biskop i Salamis fra 375. Epiphanius er også kjent for å ha vært motstander av Origenes. Hans hovedinteresse skal ha vært «å holde troen fri fra heresier.» Dette var tiden da blant annet arianisme spredde seg. Hans verk gjenspeiler godt denne tiden der den rette troen, og også læren måtte defineres. De viktigste verkene hans er *Panarion* «medisinskrin» (med tillegget til tittelen *Adversus Haereses*, «mot heresier») der åtti forskjellige heresier beskrives

⁸⁷ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 2.1.2, i Eisenman 1997: 186.

⁸⁸ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 2.1.4, i Eisenman 1997: 188.

⁸⁹ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 2.23.4, i Eisenman 1997: 195.

⁹⁰ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 3.7.9, i Shaff 1890: 142

i detalj, og *Ancoratos (Den velforankrete mannen)* som er hovedsakelig rettet mot arianisme.⁹¹

Jeg velger å gjengi to tekstavsnitt fra *Panarion* der Jakob er omtalt. Den første teksten er fra kapittelet om nasareerne der Jakobs relasjon til Jesu familie er beskrevet, samt hans rolle i urkirken i Jerusalem:

*For this James was Joseph's son by Joseph's wife, not by Mary, as I have said in many other places and dealt with more clearly for you. And moreover I find that he was of Davidic descent because of being Joseph's son, that he was born a nazirite – for he was Joseph's firstborn, and consecrated. And I have found further that he also functioned as priest in the ancient priesthood. Thus he was permitted to enter the Holy of the Holies once a year, as scripture says the Law directed the highpriests to do.*⁹²

Den andre teksten er fra kapittelet som omhandler ebnjontene, med referanser til *Jakobs oppstigninger*:

*They speak of other Acts of Apostles in which there is much thoroughly impious material, and from them arm themselves against the truth in deadly earnest. They lay down certain ascents and instructions in the supposed "Ascents of James", as though he were giving orders against the temple and sacrifices, and the fire on the altar – and much else that is full of nonsense.*⁹³

m) Hieronymus (347-420)

Eusebius Sophronius Hieronymus var en lærd mann, oversetter, polemiker og asket. Han studerte gresk i Antiokia, og skal ha levd to år som eremitt i ørkenen i Syria der han studerte hebraisk. Han er først og fremst kjent for sin oversettelse av de bibelske skriftene fra gresk og hebraisk til latin, *Vulgata*, som ble anerkjent som den gjeldende latinske bibelutgaven i Vesten. Han oversatte Eusebius verk *Kronikon* fra gresk til latin. Hans *De Viris Illustribus (Om berømte menn)* henter sitt stoff i stor grad fra Eusebius' *Historia Ecclesiastica*.⁹⁴

Her kan vi lese om Jakob i Hieronymus' *De viris illustribus*:

⁹¹ Osburn 2004: 1-10.

⁹² Epiphanius, *Pan.* 29.4.1-2. i Williams 2009: 125.

⁹³ Epiphanius, *Pan.* 30.16.6-7. i Williams 2009: 144.

⁹⁴ Ferguson 1990 : 484-486.

*James, who is called the brother of the Lord, surnamed the Just, the son of Joseph by another wife, as some think, but, as appears to me, the son of Mary sister of the mother of our Lord of whom John makes mention in his book, after our Lord's passion at once ordained by the apostles bishop of Jerusalem, wrote a single epistle, which is reckoned among the seven Catholic Epistles and even this is claimed by some to have been published by someone else under his name, and gradually, as time went on, to have gained authority.*⁹⁵

Hieronymus skriver også om hvor stor respekt Jakob hadde blant folk:

*This same James, who was the first bishop of Jerusalem and known as Justus, was considered so holy by the people that they earnestly sought to touch the hem [tizitzith, tassel] of his clothing.*⁹⁶

n) *De apostoliske konstitusjonene*

De apostoliske konstitusjonene er et verk med sammensatt komposisjon og historie samt ukjent forfatter. Den anglikanske arkebiskopen James Ussher (1581-1656) er en representant for de kritiske studier av den patristiske tradisjonen. Han virket som professor i Dublin og er også kjent for studier av Ignatius' brev. Ved hjelp av det å sammenlikne de latinske manuskriptene klarte han å skille mellom original-skriftene til Ignatius og de som har blitt interpolert, som siden ble kalt for *Pseudo-Ignatius*. Ussher utviklet en teori om at *De apostoliske konstitusjonene* kom ut av hånden til den ukjente forfatteren til *Pseudo-Ignatius*. *De apostoliske konstitusjonene* er oppdelt i åtte bøker. Hovedagendaen er regulering av de kirkelige anliggender. Dokumentets særpreges av en formanende karakter. Tematikken av dette verket er: hva er anstendig oppførsel for et kristent menneske (bok I), sakramentene og pliktene til de geistlige (bok II), behandling av de fattige og av jomfruene i kirken (bok IV), martyrer og martyrdøden (bok V), skismaer og heresi, samt den jødiske loven (bok VI), åndeligheten samt en liste over biskoper utvalgt av apostlene (bok VII), og de åndelige nådegaver og riter i offentlig bønn (bok VIII).⁹⁷ Bøkene 1-6 virker å være overført fra et annet dokument, *Didascalia Apostolorum* som fremstår å være skrevet av Jesu apostler, og er deres lære/ doktriner. Det finns for øvrig enighet blant forskere om at *Didascalia Apostolorum* er skrevet på et tidspunkt som er ikke senere enn midten av det tredje århundre. De tidligste

⁹⁵ Hieronymus, *De viris illustribus*, 2., i Eisenman 1997: 199.

⁹⁶ Hieronymus, *Kommentar til Galaterbrevet*.

⁹⁷ Smith 1908: 118-119.

referansene til *Didascalia Apostolorum* er hos Epiphanius av Salamis. Dokumentet gjenspeiler dog realiteten fra en enda tidligere tid, noe som kan tyde på en enda tidligere datering. Det er tydelig utifra innholdet av *Didascalia* at på dette stadiet av kristendommens utvikling var det forventet av de geistlige at de skulle gifte seg.⁹⁸ Det finnes enighet om at kapitlene 1-32 i bok VII er basert på *Didache*, som skal være skrevet på slutten av det første århundre. Det finnes mulighet for at bok VIII, 1-2 er basert på det tapte verket av Hyppolytus (170-235) *Concerning Spiritual Gifts*. Mens i kapitlene 5-15 av samme boken finner vi et annet dokument, den såkalte *Klementinske liturgien*. Navnet kan være misvisende for liturgien har ingenting med Klemens av Roma å gjøre, men skal kun indikere at liturgien ble funnet i *De apostoliske konstitusjonene*. Dets opphav er antatt å være syrisk, sannsynligvis fra Antiokia.⁹⁹ Videre i samme bok VIII i kapitlene 28-46 finner vi enda et dokument, *The Apostolical Canons*, som er en samling av 85 regler som dannet senere grunnlaget for den kirkelige lovgivning.¹⁰⁰

I kapittel 10 i bok VIII kan vi lese instruksjer angående gudstjenesten, der fellesbønn innledes med følgende bønn for biskopen Jakob:

*Let us pray for every Episcopate which is under the whole heaven, of those that rightly divide the word of the truth. And let us pray for our bishop James, and his parishes.*¹⁰¹

Kapittel 35 i bok VIII av *De apostoliske konstitusjonene* ble tillagt tittelen «*A Constitution of James, the brother of Christ, concerning Evening Prayer*». Den inneholder en lang tale av Jakob gjengitt i første person:

*I, James, the brother of Christ according to the flesh, but his servant regarding the Only Begotten God and one appointed Bishop of Jerusalem by the Lord himself and the Apostles, ordain thus: (...).*¹⁰²

⁹⁸ Roellig 2000: 229-230.

⁹⁹ Cresswell 1900: 7-10, 196.

¹⁰⁰ Smith 1908: 110-118.

¹⁰¹ De apostoliske konstitusjonene VIII. 10, i Chase 1848: 208.

¹⁰² *De apostoliske konstitusjoner* 8.35, i Eisenman 1997: 197.

(X) Jakob i listen over biskoper av Jerusalem

Jakob-skikkelsen finner vi også i historieberetninger fra oldkirken, der biskopene av Jerusalem listes opp. Hegesippus har skrevet slike lister i sine Memoarer (Ἰστορικὰ Ἐπιτομὰτα). Verket har gått tapt men dets fragmenter finner vi hos Eusebius i hans *Historia Ecclesiastica*.

Her kan vi se en slik liste over biskoper av Jerusalem, som åpnes med Jakob, Herrens bror.

The chronology [dating] of the bishops of Jerusalem I have nowhere found preserved in writing; for tradition says that they were all short lived. But I have learned this much from the writings, that until the siege of the Jews, which took place under Adrian [135AD, the Roman Emperor Hadrian] there were fifteen bishops in succession there, all of whom are said to have been of Hebrew descent, and to have received the knowledge of Christ in purity, so that they were approved by those who were able to judge such matters and were deemed worthy of the episcopate. But since the bishops of the circumcision ceased at this time, it is proper to give here a list of their names from the beginning. The first, then, was James, the so-called brother of the Lord; the second, Symeon; the third, Justus; the fourth, Zacchæus; the fifth, Tobias; the sixth, Benjamin; the seventh, John; the eighth, Matthias; the ninth, Philip; the tenth, Seneca; the eleventh, Justus; the twelfth, Levi; the thirteenth, Ephres; the fourteenth, Joseph; and finally, the fifteenth, Judas. These are the bishops of Jerusalem that lived between the age of the apostles and the time referred to, all of them belonging to the circumcision.¹⁰³

I det samme verket finner vi indirekte referanser til Jakob, Jesu bror. Dette finnes i et avsnitt som handler om Symeon, Jakobs etterfølger som biskop av Jerusalem:

After the martyrdom of James and the conquest of Jerusalem which immediately followed, it is said that those of apostles and disciples of the Lord that were still living came together from all directions with those that related to the Lord according to the flesh. (for the majority of them were still alive) to take counsel as to who was worthy to succeed James. They all with one consent pronounced Symeon.¹⁰⁴

¹⁰³ Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, 4.5.3-4, i Williams 2005: 187-188.

¹⁰⁴ Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 3.11.1-2.

(XI) Jakob skikkelsen i østkirkelig tradisjon.

Rekkefølgen til de nytestamentlige skriftene er annerledes i Den ortodokse kirke enn i Den protestantiske kirken. I Den ortodokse kirken er Jakobs brev plassert som den sjette teksten, rett etter evangeliene og Apostlenes gjerninger.

I Østkirken omtales Jakob i *Anafora etter sankt Jakob av Jerusalem*, som «Guds bror» (*Ιάκωβος ο Αδελφόςθεος*).

Det er Sankt Jakobs liturgi som regnes som den aller eldste bevarte liturgien for allmenn bruk i kirken. De fleste forskere daterer denne liturgien i perioden mellom sent fjerde og tidlig femte århundre. Den er også kalt Den gudommelig liturgi av apostelen Jakob, Guds bror. (*Ιάκωβος ο Αδελφόςθεος*), og er forbundet med Jerusalem. Det er akseptert at denne liturgiens opprinnelig språk var gresk. Den ble etter hvert også brukt i den syriske, armenske, georgiske, og den etiopiske kirken. Den ble også brukt i den gammelkirkeslaviske liturgien.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Bradshaw 2012: 76-77, 94, 157, 161-166. Se også Romney, Bas Ter Haar 2008: 239-241, og Connoly 1913:91-111.

(XII) Forslag til en retorisk oppdeling av Jak ¹⁰⁶

1. Avsnit med en innledende tale (1:1-12).

- A. Kort brevåpning (1:1).
- B. Exordium (1:2-4).
- C. Narratio (1:5-11).
- D. Et omfattende forslag til hovedtema. (1:12).

2. Argumentatatio (1:13-5:6).

I dette tilfelle av argumentasjonen ser vi tydelig et mønster der det motsettes en slags negativ tiltale om forskjellige ikke ønskede holdninger, med positive anbefallinger og råd angående ønsket riktig holdning.

- A. 1:13-27 (negativ 1:13-16; positiv 1:13-27).
- B. 2:1-13 (negativ 2:1-7; positiv 2:8-13).
- C. 2:14-26 (bruk av *exempla* og referanse til 1:19-27).
- D. 3:1-12 (negativ 3:1-12 ; positiv 3:13-18).
- E. 4:1-12 (negativ 4:1-4 ; positiv 4:5-12).
- F. 4:13-5:6 (gode gjerninger/ synd 4:13-17 ; relasjonen mellom Gud og de troende som grunnlaget og mål for all oppførsel 5:1-6).

3. Avsnitt med en konkluderende tale 5:7-20.

- A. 5:7-12 (negativ).
- B. 5:13-20 (positiv).

¹⁰⁶ Etter Wilhelm Wuellner 1978, i Taylor 2006:29.

(XIII) Kommentar til Jak's første kapitel

Opgavens omfang er med på å begrense min kommentar til Jak, slik at jeg skal kommentere her det første kapitelet.

1. Jak 1:1

¹ Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς ἐν τῇ διασπορᾷ χαίρειν.

¹ **Jakob, Guds og Herren Jesu Kristi tjener, sender sin hilsen til de tolv stammer som er spredt omkring i fremmede land.**

Oppdeling:

Åpning 1:1

- a) Presentasjon 1:1a
- b) Hilsen 1:1b
- c) Adressering 1:1c

Kommentar:

Om vi sammenlikner Jak's åpning med åpningene til paulinske brev er det tydelig at Jak's åpning fremstår som mye enklere. Denne enkeltheten gjenspeiles for øvrig gjennom hele brevet og resulterer med at leseren eller mottakeren sitter igjen med et inntrykk av et enkelt, klar og konkret budskap. Vi kan ikke med sikkerhet fastslå hvem brevets forfatter er, bortsett fra at han heter Jakob. Det faktum at vi ikke finner noen status relatert selvbeskrivelse i brevets introduksjon, kan tyde på både forfatterens beskjedenhets og hans umiddelbare gjenkjennelse blant de første kristne.

Dette i kontrast til hvordan Paulus presenterer seg i sine epistler: Paulus, Kristi Jesu tjener, hilser dere, jeg som er kalt til apostel og utvalgt til å forkynne Guds evangelium (Rom. 1:1), Paulus, som etter Guds vilje er kalt til Kristi Jesu apostel,...(1Kor. 1:1a), Paulus, etter Guds vilje Kristi Jesu apostel, (2Kor. 1:1a), Paulus, apostel, ikke utsendt av mennesker eller ved noe menneske, men av Jesus Kristus og av Gud, vår Far, som reiste han opp fra de døde...(Gal. 1:1a-b).¹⁰⁷

Brevets forfatter kaller seg selv δοῦλος som oversettes med tjener men som kan også bety *slave*. Dette hører til forståelsen av Gud som κυρίος, det vil si Herre. Dermed er den som tjener Gud, hans underordnet og slave eller tjener. Denne terminologien finner vi allerede i 5 Mos.32:36, der Israels folk beskrives som Herrens tjenere. I Det gamle testamentet finner vi

¹⁰⁷ Bibelen – Bibelselskapets oversettelse 2011.

utsagn om de enkelte Guds tjenere, som for eksempel: Josva (Dom. 2:8), David (1Kon. 8:66), Serubabel (Hag. 2:23), Jeremia (Jer. 7:25), Amos (Am. 3:7), og Daniel (Dan. 9:10).¹⁰⁸ Spørsmålet man kan stille angående denne hilsen er om brevets forfatter introduserer seg selv som tjener av både Gud og Herren Jesus Kristus eller om Jesus oppfattes av forfatteren allerede som Gud. Det er utvilsomt at det er Jesus som kalles Herren. I Det gamle testamentet er beskrivelsen אֲדֹנָי (Adonai), Herren gjeldene kun for Gud. I tidlig kristen praksis anvendes ordet Herren også om Jesus.¹⁰⁹ Men det finns teorier om at denne åpningen er en kristen interpolasjon. Spitta foreslår å se bort fra *καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ* og hevder at den opprinnelige åpningen var: *Jakob, Guds tjener*.¹¹⁰ Samtidig er det viktig å nevne at Paulus brukte uttrykket *Jesu Kristi tjener* om seg selv, i åpninger til to av sine epistler.¹¹¹ Et annet, avgjørende for denne oppgaven, moment vil være likhetene mellom måten Herre Jesus Kristus er beskrevet i Jak's åpningen samt i Jak's andre kapitel og i den delen av Apostlenes gjerninger som kalles for *Den korte brev av Jakob* eller *Epistelen fra apostlene og eldre samlet under Jakobs ledelse* skrevet under Jerusalem møte (Apg. 15:23-29).¹¹²

De tolv stammer som er spredt omkring i fremmede land kan gjelde den jødiske nasjonen. Men vi må være klar over at denne måten å adressere brevet på kan oppfattes som ufullstendig. Om vi går ut ifra at dette er et ekte brev kan vi forklare denne mangelen på en konkret mottaker, med at selve adressen kunne ha blitt skrevet på andre siden av papyrus og siden gått tapt.¹¹³ Som jeg skrev tidligere i oppgaven fantes det en brev sjanger kalt diaspora brev. Det finns en mulighet for at Jak er et slik diaspora-brev. Men tilhengere av teorien om at Jak ikke er et ekte brev bruker denne åpnings form som et argument for at en visdoms tekst ble tillagt en brevs åpning for å få teksten til å fremstå som et brev. Jeg synes at denne åpnings formen som definerer Jak som et allmenn brev støter godt teorien om at det var Jakob, første biskopen av Jerusalem, såkalt Herrens bror, som var brevets forfatter. Dette fordi Jakob til forskjell fra Paulus, som var en omreisende utsender, var knyttet til forsamlingen og eldrerådet i Jerusalem. Ut fra hans funksjon og virke kunne det forventes også allmenn gjeldende uttalelser, og da også i brev form.

Det er spennende å se forholdet mellom denne brevåpningen og innholdet av Jak. Dette også med tanke på å dane seg en mening om åpningen støter teorien om at Jak er et ekte brev eller ikke. Kanskje det finns sammenheng mellom brevsåpningen og innholdet av Jak som ikke er så umiddelbart øyenfallende. Om vi ser på uttrykket διασπορᾶ er det viktig å vite tilleggsbetydninger av dette ordet. I tillegg til et betegnelse på eksil var ordet også brukt for å beskrive spredelsen av Guds folk som en straff for deres synder. Vi ser på innholdet av Jak så er det nettopp en praktisk og enkelt formanning om hvordan et syndefritt liv skal leves. Brevet kan bli sett på som en slags veivisning for et ydmykt liv for å gjenbygge relasjonen med Gud. Dermed kan διασπορᾶ også forstås som et sted eller tilstand der det ikke er ønsket av de tolv stammer av Israel å være. Om Jaks åpning barer med seg en slik syndforståelse av διασπορᾶ

¹⁰⁸ Laws 1980:45-49.

¹⁰⁹ Se 1Kor. 16:22, Rom. 10:9.

¹¹⁰ Dibelius/Greeven 1920/1976:66.

¹¹¹ Se Rom.1:1a, Tit. 1:1.

¹¹² Plumptre 1890: 46 og MacCartney 2009:39.

¹¹³ Dibelius/Greeven 1920/1976:65.

så er det ikke uventet at det nestkommende verset handler om πειρασμοῖς, og da forstått som fristelser. Dette uttrykket finner vi i Jak 1:2 samt i Jak 1:12. Dermed kan den gjentgende bruken ses på som *inclusio* i Jak.¹¹⁴

χαίρειν hilsen var nok en vanlig hilsen i antikken i tiden da Det nye testamentet oppstod. Men innemfor NT finner vi det kun i to tilfeller utenom åpningen til Jak. Begge i Apostlenes gjerninger. Det vil si i åpningen av den delen av Apostlenes gjerninger som kalles for *Den korte brev av Jakob* eller *Epistelen fra apostlene og eldre samlet under Jakobs ledelse* skrevet under Jerusalem møte i Apg. 15:23 og i åpningen av brevet av Claudius Lysias til Feliks, som siteres i Apg.23:26. Dibelius nevner disse to skriftstedene men legger heller vekt på at forfatteren av Jak brukte denne hilsnings form for komposisjonens skyld, og da fordi det skulle rime med χαρὰν i vers to.¹¹⁵

Det fremstår for meg som et overraskende moment at Dibelius ikke knytter denne hilsnings formen, χαίρειν med det såkalte Korte brevet av Jakob (Apg. 15:23). Jeg kan ikke se dette som rent tilfeldig at den samme hilsnings form som finns kun i to andre steder i NT, brukes i to forskjellige NT-skrifter i forbindelse med Jakob personen. Og da i to forskjellige tekster som han kunne ha forfattet.. Om vi ikke kan finne noen detaljer om forfatteren av Jak ut i fra hvor lite forfatteren av Jak skriver om seg selv, så er det meget tydelig at χαίρειν-formen i åpningen av brevet til hedningene i Antiokia som ble skrevet under møte i Jerusalem, og som er beskrevet i Apg. 15:1-35 er knyttet til Jakob, lederen av forsamlingen i Jerusalem. Ut av teksten kan vi se at de som deltok på dette møte var: Apostlene, de eldste og hele menigheten. (Apg. 15:22). Og selv om Jakob ikke er omtalt noen steder i Apg. som leder så er det ikke vanskelig å danne seg, et bilde av Jakob som nettopp leder, ut av konteksten. Denne hilsnings form kunne da ha vært Jakobs kjennemerke og jeg velger å se på det som et godt bekræftende argument for muligheten at forfatteren av Jak var Jakob, lederen av forsamlingen i Jerusalem.

Det har kommet flere forslag angående hvem som kunne ha vært adressater av Jak. Blant påstandene om hvor Jak's mottakere kan ha befinnet seg, er Palestina, Syria og til og med Roma, for å nevne noen. Jeg skal i denne oppgaven ikke prøve å sansynliggjøre et bestemt geografisk område for mottakere av Jak. Jeg skal heller drøfte kort muligheten for at Jak kan være et reelt åpent diaspora- brev.

Om vi går utifra at Jakob levde i Jerusalem, så hadde han jo jevnt kontakt med de omreisende jøder fra diaspora. Denne tesen bekræftes i Galaterbrevet, der Paulus treffer Jakob og andre ledere i Jerusalem. I tillegg til dette snakker også Paulus om kollekten til de fattige i Jerusalem (se 1Kor.16). Paulus samler altså denne kollekten mens han beveger seg hele tiden mellom Jerusalem og andre forsamlinger i diaspora. Disse momentene hjelper å gjøre det sannsynlig at Jakob kunne motta informasjon om forholdene i diaspora. Ser vi på Apg. 21:17-25 kan vi se at Paulus møter Jakob i Jerusalem, der alle eldste var samlet. Jakob med de

¹¹⁴ Bowden 2014:114-117.

¹¹⁵ Dibelius/Greeven 1920/ 1976:68.

eldste, sier til Paulus i Apg.21:20b-21a: «Du vet, bror, at mange tusen jøder er kommet til troen, og alle har brennende iver for loven. Nå har de fått høre om deg at du lærer de jødene som bor blant hedningene,(...). Betegnelsen "Jødene som bor blant hedningene" må være en klar indikasjon for at det gjelder diaspora-jøder. Dette igjen støtter teorien om at Jak kan være et ekte brev. Coker skriver at Jak benytter seg av både Septuagintas og Jesus tradisjon sin autoritet, for å påkalle diaspora. Men dette skal ikke være et kall for vende tilbake til hjemlandet, men til en ny ideologi. Det vil si Jesus sin tolking av loven.¹¹⁶ Denne loven omtales som den fullkommende loven og jeg skal belyse den videre i min kommentar til Jak 1:25.

2. Jak 1:2-4

²Πᾶσαν χαρὰν ἠγάσασθε, ἀδελφοί μου, ὅταν πειρασμοῖς περιπέσητε ποικίλοις,

³γινώσκοντες ὅτι τὸ δοκίμιον ὑμῶν τῆς πίστεως κατεργάζεται ὑπομονήν.

⁴ἢ δὲ ὑπομονὴ ἔργον τέλειον ἐχέτω, ἵνα ᾗτε τέλειοι καὶ ὀλόκληροι ἐν μηδενὶ λειπόμενοι.

² Se det bare som en glede, søsken, når dere møter alle slags prøvelser. ³For dere vet at når troen blir prøvet, skaper det utholdenhet. ⁴Men utholdenheten må føre til fullkommen gjerning, så dere kan være fullkomne og hele, uten noen mangel.

Oppdeling:

Prøvelser som et middel til selvutvikling 1:2-4.

- a) Oppfordring til riktig holdning (1:2).
- b) Utholdenhet gjennom prøvelser av troen (1:3).
- c) Fullkommenhet gjennom utholdenhet (1:4).

Kommentar:

Jakob oppfordrer de troende til en riktig holdning (1:2). Han viser til at man oppnår først, utholdenhet gjennom prøvelser (1:3), så fullkommenhet gjennom utholdenhet (1:4).

Denne passasjen er da en utmaning om at prøvelser kan være middelet til selvutvikling. Allerede ved Jak's begynnelse kan vi legge merke til uttrykket *ἀδελφοί* (her søsken; brødre). Dette skaper en kollektiv identitet som igjen skal være med på å skape likhet. Dette har en

¹¹⁶ Tucker 2014: 454.

inkluderende effekt ovenfor lesere, og betyr tilhørighet til «De utvalgte av Gud». ¹¹⁷ Denne tilnærmingen fremkaller lojalitet mellom Jak og hans lesere. Jak (1:16, 19; 2:5) bruker også *ἀγαπητοὶ (μου)* det vil si (mine) kjære, i tillegg til *søsken*. Slik at mottakere, brødrene og søstrene, er elsket av Jak. Dette skal vise til, eller fremkalle familiære bånd. Jaks hyppighet i bruken av begrepet *ἀδελφοὶ* er blant NT's største, for han bruker dette hele 15 ganger. Coker mener at det Jak oppnår, gjennom disse grepene, er et fiktivt slektskap. Dette danner solidaritet, som hjelper da Jak til å få oppmerksomheten av diaspora-troende rettet på den rette lære. Dette igjen kan indikere at Jak er kjent med situasjonen, som diaspora-troende befinner seg i. Jak vil at søsknene skal være fullkomne, og videre i brevet også rene og ubesmittet av verden.

Πειρασμὸν – oversettes med rettsak, prøvelse (det å bli utprøvd) og er det aller første som blir drøftet i Jakobsbrevet. Det kan tenkes at dette er en oppmuntring til de som kan være utsatt for noen former for represalier. Dibelius peker på denne tekstens likheter med jødisk visdomslitteratur.¹¹⁸ Dette motivet er ikke ulikt det vi finner i Siraks visdom:

Min sønn, dersom du vil tjene Herren, så vær forberedt på prøvelser. Vær standhaftig og hold ut, gjør ikke noe overilet i trengselens stund. Hold fast ved Herren og fall ikke fra, så skal det gå deg vel til sist. Bær de byrder som legges på deg, vis tålmod under skiftende prøvelser. For gullet prøves i ilden, de gudfryktige i lidelsens smelteovn. (Sir.2:1)

I Judits bok kan vi lese følgende: "Men la oss i alt dette takke Herren vår Gud. Han setter oss på prøve, slik han gjorde med våre fedre." (Jud.8:25)¹¹⁹

I fjerde Makkabeerboken finner vi denne setningen: "and therefore you ought to endure any suffering for the sake of God" (Mak.16:19)

Disse tre tekstene stammer fra andre og første århundre før vår tidsregning. Dette er da tid av Makkabeeropprøret med mye motgang og lidelse.

Jesus tradisjonen kjennetegnes hovedsakelig av Jesu direkte utsagn. Det finnes også overleveringer om Jesus, men disse inneholder også gjerne direkte utsagn av Jesus. Den jødiske visdoms tradisjon, som også omfatter parenese¹²⁰ er en del av Jesus-tradisjonen, idet Jesus brukte den i sine utsagn. Dermed er det naturlig for meg å se på parenese som noe om er

¹¹⁷ Coker 2014: 448.

¹¹⁸ Dibelius/Greeven 1920/1976: 71-72.

¹¹⁹ <https://www.nettkirken.no/les/bibelen/?t=JDT#chapter8>, 27.04.2015, kl:11:46.

¹²⁰ Hartin 1991:21.

felles for både Jesus-tradisjonen og Jak. Om vi ser på Saligprisningene i Bergprekenen i Matt 5:11-12 og i Luk 6:22-23 kan vi oppdage referanser til den jødiske visdomstradisjonen.

Ja, salige er dere når de for min skyld håner og forfølger dere, lyver og snakker ondt om dere på alle vis. Gled og fryd dere, for stor er lønnen dere har i himmelen. Slik forfulgte de også profetene før dere. Matt 5:11-12

Salige er dere når folk hater dere, når de utstøter dere og håner dere og skyr navnet deres som noe ondt -for Menneskesønnens skyld! Gled dere på den dagen og hopp av fryd, stor er lønnen dere har i himmelen. Slik gjorde også fedrene med profetene. Luk 6:22

For å illustrere dette, vil jeg bruke et eksempel fra 2 Krønikebok: lyder: "Men de hånte Guds sendebud, spottet hans ord og holdt profetene hans for narr, inntil Herrens harme mot folket sitt ikke lenger kunne stoppes." (2 Krøn 36:16). Denne teksten kan sammenlignes med det følgende Jesus-ordet fra Matteus: "Ja, salige er dere når de for min skyld håner og forfølger dere, lyver og snakker ondt om dere på alle vis. Gled og fryd dere, for stor er lønnen dere har i himmelen. Slik forfulgte de også profetene før dere." (Matt 5:11-12). Derfor, når Jakob skriver "se det bare som en glede søsken, når dere møter alle slags prøvelser" (Jak 1:2), så tyder det på at "søsken", altså de som tror på Jesus Kristus, er de utvalgte av Gud, slik også profetene var. Da mener Jakob at om det å tro på Jesus Kristus fører med seg lidelse, så er det en dypere mening med det, nemlig at denne lidelsen kan være med å forme mennesker og deres karakter. Han mener at de som tror på Jesus Kristus kan vinne sin fullkommenhet gjennom utholdenhet i denne lidelsen. Han bemerker imidlertid at dette først er mulig om denne utholdenheten fører til en fullkommen gjerning. Dette profeteksemplet fra Matt 5:12, og referansen til deres utholdenhet finner vi igjen i Jak 5:10-11a: "Ta profetene til forbilde, søsken, de som talte i Herrens navn. De holdt tålmodig ut når de måtte lide vondt. Ja dem som holder ut priser vi salige (...)" En oppfordring til utholdenhet og saligprisning danner dermed en ramme i Jak, i og med at vi finner det først og sist i brevet (Jak 1:2, 5:10-11a).

Selv om Jak ikke inneholder Jesu direkte tale, som vi finner i Matt og Luk, så finner vi kjernen av Jesu budskap i Jak. Om vi ser på Jak 1:4 "Men utholdenheten må føre til fullkommen gjerning, så dere kan være fullkomne og hele, uten noen mangel." Jak vil at hans lesere skal utvikle seg til fullkomne mennesker. Dette budskapet finner vi også i Matt 5:48 "Vær da fullkomne, slik deres himmelske Far er fullkommen." Samt Jak 1:17 "All god gave og all fullkommen gave kommer ovenfra, fra ham som er himmellysenes Far." er det en påfallende likhet. Dermed er det høyst sannsynlig at Jak kjente til Jesus tradisjonen. Stemmen

som taller til oss er ikke en gjenfortellende stemme, slik det er tilfelle i de synoptiske evangeliene, men vi sitter heller med inntrykket at det er en vis skikkelse som snakker til oss (lesere) direkte. Denne stemmen virker ganske troverdig gjennom sin enkelhet. Det er nettopp det som er Jak sin styrke. Det er et budskap formidlet på en slik måte som er både unik og virkningsfull. Og dette igjen kan tyde på at Jak «henter» sitt budskap ut ifra en veldig tett nærhet til kilden. Det vil si at en slik nærhet kan være resultatet av en søskenrelasjon mellom Jak og Jesus. Vi kan konstatere at Jak bruker sin egen stemme til å videreformidle Jesu budskap.

3. Jak. 1:5-8.

⁵Εἰ δέ τις ὑμῶν λείπεται σοφίας, αἰτεῖτω παρὰ τοῦ διδόντος θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς καὶ μὴ ὀνειδίζοντος, καὶ δοθήσεται αὐτῷ.

⁶αἰτεῖτω δὲ ἐν πίστει μηδὲν διακρινόμενος· ὁ γὰρ διακρινόμενος ἕοικεν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ.

⁷μὴ γὰρ οἰέσθω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅτι λήμψεται τι παρὰ τοῦ κυρίου,

⁸ἀνὴρ δίψυχος, ἀκατάστατος ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ.

⁵ Om noen blant dere mangler visdom, skal han be til Gud, som villig og uten å bebreide gir til alle, og han skal få. ⁶ Men han må be i tro, uten å tvile. For den som tviler, ligner en bølge på havet som drives og kastes hit og dit av vinden. ⁷ Ikke må et slikt menneske vente å få noe av Herre, ⁸ splittet som han er, og ustø i all sin ferd.

Oppdeling:

Tro og tvil som motsetninger og avgjørende forutsetninger for kvaliteten av kontakten med Gud.

- Oppfordring til å be Gud om visdom (1:5a).
- Bekreftelse og forsikring om at Gud gir til alle (1:5b-5c).
- Forbehold om at bønn må være uten tvil (1:6a).
- Liknelsen om tvileren som likner en bølge på havet (1:6b).
- Oppsummerende konklusjon om at et menneske med splittet syn og ustø atferd ikke når Herren.

Kommentar:

Bønn til Gud skal resultere i at de som ber mottar visdom fra Gud. Men dette krever en riktig holdning av de som ber til Gud. Nøkkelordet her er *troen*. Jo sterkere tro av den som ber desto større sjanse på å nå Gud gjennom bønn. Mens bønn med tvil når ikke Gud, fordi den mangler tro. Denne forsikringen om at våre menneskelige behov blir møt av Gud finner vi også i Jesu lære og tradisjonen (Matt. 7:7-11; Mark 11:23-25; Luk 11:9-13). Et menneske som er splittet i sinnet og da tviler er som et menneske som tjener to herrer. Jesus referer til et slikt menneske i Matt 6:24. Slik at det å ha splittet sinn er synonymt med det å være ustabilt.

Visdomen σοφία virker å være et viktig motiv i Jak. I tillegg til Jak 1:5 finner vi fler referanser til visdommen i Jak 3:13, 15,17. Denne visdommen virker å være en slags prinsipp i Jak og det finns forskere som ser klare likhetene mellom Jak og annet visdomslitteratur.

Jeg vil oppgi noen eksempler fra den jødiske visdoms tradisjon. I den deuterokanoniske Salomos Visdom(7:7), som var skrevet på gresk i løpet av det første århundre før Kristus, finner vi følgende utsagn : *Derfor bad jeg til Gud, og han gav meg forstand. Jeg påkalte Gud, og han sendte meg visdommens ånd.* Og i Visd. 9:6 finner vi videreføring av tenkningen om Guds visdom : Ja, om en mann regnes som fullkommen blant menneskene, så er det intet verdt, om han mangler visdommen fra deg.¹²¹

Om vi ser på Ordsp. 2:1-3 kan vi lese følgende: " *Min sønn, om du tar imot mine ord og gjemmer budene mine hos deg så ditt øre lytter til visdom, og du åpner hjertet for forstand, ja, om du kaller på innsikt og roper høyt etter forstand,*" Liknende tematikk angående det å henvende seg til Gud finner vi i Jer. 29:12-14a." *Når dere kaller på meg og kommer for å be til meg, vil jeg høre på dere. Dere skal søke meg, og dere skal finne meg. Når dere søker meg av et helt hjerte, lar jeg dere finne meg, sier Herren.*" Mens i Jak fremstår disse to motivene, søk etter visdom og bønn til Gud å være forenet. Jak skriver: " Om noen blant dere mangler visdom, skal han be til Gud, som villig og uten å bebreide gir til alle, og han skal få." Jesus Tradisjonen i Matt.7:7 og Luk. 11:9-13: "Be, så skal dere få. Let, så skal dere finne. Bank på, så skal det lukkes opp for dere" berører også viktigheten av kommunikasjonen med Gud, der menneske i nød kan bli bønnhørt, slik at dets behov kan bli oppfylt. Oppfordringen i Jesus Tradisjonen er nok en mer generell oppfordring til å være aktiv, fremfor passiv, og gjøre det som skal til får å få et ønsket resultat. Der også be til Gud. Jak er ganske tydelig på at den bønn vi ber til Gud må være av en oppriktig kvalitet, og da må den som ber være uten noen tvil. For Jak.1:6-8 lyder: " Men han må be i tro, uten å tvile. For den som tviler, ligner en

¹²¹

<http://www.bibel.no/nettbibelen?query=EaxQgrbK2TQU2iDm6WtVEmzjzv/mKUVH+fyonAyJX5PWptmLgzazUIZWoJ4ScZqe> (04.01.2016, kl.: 16.23).

bølge på havet som drives og kastes hit og dit av vinden. Ikke må et slikt menneske vente å få noe av Herren, splittet som han er, og ustø i all sin ferd." Om vi da ser på Jesus Tradisjon i Matt.21:21-22 finner vi disse Jesu ord: "Jesus svarte dem: «Sannelig, jeg sier dere: Dersom dere har tro og ikke tviler, skal dere ikke bare kunne gjøre det som jeg gjorde med fikentreet. Også om dere sier til dette fjellet: 'Løft deg og kast deg i havet', så skal det skje. Og alt dere ber om i bønnene deres, skal dere få når dere ber med tro.»"

Det med tvil er synonymt med å ha et «delt sinn». δίδυμος – anvendes for å beskrive noen som er i konflikt med seg selv. δίδυμος betyr dobbelt sinnet, men også tvesjelet. Det er dette ordet vi finner hos Jak. Denne tenkningen hører til både Den jødiske tradisjonen og Jesus tradisjonen. Denne forståelsen om et dobbelt sinn finner vi mer av i GT, der blant annet i: 1Kon 18:21; 2Kon 17:33-41; Hos 7:8-11; Ord 24-21-24 og i Salme 119:113, der vi kan vi lese følgende: " Jeg hater dem som har et delt hjerte, men jeg elsker din lov." Eller i 1 Kong "Elia trådte fram for hele folket og sa: «Hvor lenge vil dere halte til begge sider? Er Herren Gud, så følg ham; og er Baal Gud, så følg ham!» Men folket svarte ham ikke et ord." I Jesaja 29:13 står det skrevet: "Herren sa: Dette folket kommer nær meg med munnen og ærer meg med leppene, men hjertet er langt borte fra meg, og den frykt de har for meg, er et tillært menneskebud." Et slikt menneske med et oppdelt sinn, er det også Jesus som referer til i Matt 6:24: "Ingen kan tjene to herrer. Han vil hate den ene og elske den andre, eller holde seg til den ene og forakte den andre. Dere kan ikke tjene både Gud og Mammon." Et slikt menneske som Jesus refererer til er et ustabil menneske. Jak skriver også om et slikt menneske (ἀκατάστατος betyr ustø, ustadig, urolig¹²²).

Det er tydelige likheter mellom Jak.1:5 og Matt.7:7. Men mens i Matt virker passasjen mer generell, angående det å be Gud om noe, så er det spesifikt visdom en skal be Gud om i Jak. Visdommen (*sophia*) i Jak. har en liknende funksjon som ånden (*pneuma*) har for Paulus.

Tro og tvil som tema finner vi også i Jesus tradisjonen. Om vi ser på Matt.21:21 kan vi lese følgende: *Sannelig, sier jeg dere: Dersom dere har tro og ikke tviler, skal dere ikke bare kunne gjøre det som jeg gjorde med fikentre. Også om dere sier til dette fjellet: 'Løft deg og kast deg i havet', så skal det skje.* Tilsvarende passasje finner vi for øvrig også i Mark 11:23.

Et av kjennetegnene til Jak er også en gjentagende bruk av måten hvordan to fortløpende setningene forholder seg til hverandre. Overgangen fra Jak 1:4 til Jak 1:5 viser dette tydelig. Jak 1:4 ender med ordet *mangel* og Jak 1:5 bruker ordet *mangel* for å åpne en ny setting.

¹²² Ulrichsen 2009: 20.

4. Jak 1:9-11.

⁹ Καυχάσθω δὲ ὁ ἀδελφὸς ὁ ταπεινὸς ἐν τῷ ὕψει αὐτοῦ,

¹⁰ ὁ δὲ πλούσιος ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ, ὅτι ὡς ἄνθος χόρτου παρελεύσεται.

¹¹ ἀνέτειλεν γὰρ ὁ ἥλιος σὺν τῷ καύσωνι καὶ ἐξήρανε τὸν χόρτον, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε, καὶ ἡ εὐπρέπεια τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἀπόλετο· οὕτως καὶ ὁ πλούσιος ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ μαρανθήσεται.

⁹ En bror som står lavt i rang, skal være stolt av hvor høyt han blir satt, ¹⁰ og en rik mann skal være stolt av hvor lavt han blir satt, for som blomsten i gresset skal han forgå.

¹¹ Solen stiger med sin brennende hete, gresset visner, blomsten faller av, og all dens skjønnhet er borte. På samme måte skal den rike visne midt i alt sitt strev.

Oppdeling:

Forholdet mellom de fattige og de rike forstått gjennom den omvendte gudommelige økonomien. (1:9-10)

Lignelsen der menneskets rikdom ikke er værig og sammenlignes med gresset og blomster (1:11)

- a) En forklaring på den omvendte status de fattige og de rike har for Gud (1:9-10a)
- b) En illustrering av budskapet om at den menneskelig rikdom er tids begrenset (1:10b-11)

Kommentar:

Denne delen av Jak behandler farer og tvilsomhet ved rikdom og velstand. Jak har i tidligere avsnitt brukt motsetnings par med eksempelet av den som tror og den som tviler. Her brukes samme strategi og fattige kår motsettes rikdommen. Forskere er for det meste enige om at det finnes ingen øyenfallende sammenheng mellom Jak 1:9-11 og Jak 1:5-8. Forbindelsen eller overgangen mellom disse passasjene skal da være helt tilfeldig, og mangle en tankekontinuitet ¹²³. Men om vi tenker på at Jak har et allmen karakter og formål som brev så trenger disse overganene å bli sett på som tilfeldige. Eller kanskje er det rettere sagt at denne «tilfeldigheten» hører til Jak's intensjon og sjanger. Altså om vi ser på De ti bud i GT så fremstår de ikke som i en tankekontinuerlig rekke heller. Jeg synes at slik er det også med Jak. Jak fremstår som en formaning, sannheter eller visdom som skal være gjeldende og tilgjengelig for dem som Jak's leses for. Jak's karakter kan oppfattes som paranetisk. Men dette

¹²³ Dibelius/ Greeven 1920/1976: 84.

diskvalifiserer ikke Jak som brev fordi Jak's forfatter kunne ha selv- og med klar intensjon om brevets struktur komponert brevet på denne måten. Altså, Jak trenger ikke å være et uekte brev på grunn av måten den er komponert på. Samtidig må vi være klar over at *paranesis* kan lett forveksles med visdoms litteratur siden begge formidler og viderefører den poetiske tradisjonen av gnomisk dikt Kunst i prosa form. Disse «catchword» forbindelsene er også et av kjennetegn av visdoms litteratur og hører til den jødiske Mishna tradisjon. Kümmel mener at Jak skaper et inntrykk av å være et essey i brevform.¹²⁴ For den som ikke er inneforstått er det på ingen måte lett å definere sjanger til Jak. Men disse ovenfor nevnt sjangrene virker å høre til grenselandet til hverandre. Dibelius definerer *paranesis* som et resultat av sjangerskifte fra dialektisk poesi av jødisk-hellenistisk visdoms litteratur, til prosa.¹²⁵

Det å sammenligne mennesker med gresset og blomster som visner finner vi i den jødiske tradisjonen, der blant annet i Jes 40:6-8; Sal 90:5;103:15. Og parallellismen i Jak 1:9-10a er et typisk kjennetegn for den jødiske visdoms litteratur.

Jak drøfter her status av de fattige og de rike. Teksten har en oppfløftende og trøstende karakter. Det varsles at den gjeldende status skal vendes om, slik at de fattige blir etter omvendingen regnet som de med høy rang, og den velstående skal forgå som gresset som visner og blomsten som faller av. Den rikes rikdom er kortvarig. Vi finner en kritikk av de rike og en forståelse av en omvendt Guds økonomi også i Jesus tradisjonen. Om vi ser på Matt 4:24 så kan vi lese om at ingen kan tjene både Gud og Mammon. Jeg brukte samme eksemplet for å illustrere et dobbelt sin, i forbindelse med kommenteren til Jak 1:5-8. Der det å søke seg rik og tilbe Mammon ble satt i opposisjon til det å tjene Gud. Her i Jak 1:9-11 finner vi budskap om at det å tjene Gud er noe som værers mens det å tjene Mammon gjør det ikke. Kanskje overgangen mellom Jak 1:5-8 og Jak 1:9-11 ikke er så tilfeldig allikevel. I Luk 18:25 ble Jesus spurt om hvor vanskelig det er for de rike å komme inni Guds rike. Og Jesus sverer at det er lettere for en kamel å gå gjennom et nåløye. I luk 16:20 kan vi lese Jesu lignelse om den rike mannen og Lasarus. Denne liknelse gjenspeiler den omvendte Guds økonomien der den fattige, syke og lydende Lasarus trøstes av englene etter døden mens den rike mannen ender i pine. Altså status som mennesker får hos Gud står i motsetning til menneskelig status. Dette bekrefte i Matt 23:12 « *Den som setter seg selv høyt, skal settes lavt, og den som setter seg selv lavt, skal settes høyt.* » Samme budskap finner vi i Luk 14:11, 18:14.

For øvrig viderefører Jak denne problematikken av forholdet mellom de fattige og de rike i hele kapitel 2 (2:1-13). Der det oppfordres til ikke å favorisere de rike ovenfor de fattige.

¹²⁴ Penner 1996: 127.

¹²⁵ Vasques 2010: 128.

5. Jak 1:12-15.

¹² Μακάριος ἀνὴρ ὃς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος λήμψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς ὃν ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

¹³ μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ θεὸς ἀπείραστός ἐστιν κακῶν, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα.

¹⁴ ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος·

¹⁵ εἴτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα ἀποκύει θάνατον.

¹² Salig er det mennesket som holder ut i fristelser. For når han har stått sin prøve, skal han få livets (seiers) krans, som Gud har lovet dem som elsker ham.¹³ Ingen som blir fristet, må si: « Det er Gud som frister meg.» For Gud fristes ikke av det onde, og selv frister han ingen. ¹⁴ Alle blir fristet av sitt eget begjær, som lokker og drar. ¹⁵ Når lysten er blitt svanger, føder den synd, og når synden er moden, føder den død.

Oppdeling:

En underforstått bekreftelse på at det å ikke falle for fristelser hører til det å elske Gud, samt en forklaring på at det er ikke Gud som er kilden til fristelsen men menneskets eget begjær, som fører til synden, som igjen fører til døden.

- a) Velsignelse av dem som ikke lar seg friste (1:12a).
- b) Et løfte om beloning for de som elsker Gud (1:12b).
- c) Et påbud (fraråd) om å ikke legge ansvar for fristelser på Gud i menneskets bortforklaringer (1:13a).
- d) En forsikring på at Gud kan hverken fristes av noe eller er kilden til fristelser (1:13b).
- e) En forklaring på at mennesker er fristet av sitt eget begjær (1:14).
- f) Et varsel på konsekvensene av lysten som fører til synden, som igjen fører til døden (1:15).

Kommentar:

Utrykket Μακάριος ἀνὴρ (lykkelig er mannen) finner vi i den jødiske tradisjonen og da særlig i visdoms litteratur i stor mangfold.¹²⁶ Den slags velsignelser finner vi også i Jesus tradisjonen og spesielt bergprekenen i Matt 5:3-11 og Luk 6:20-22.

Ordet πειρασμόν kan oversettes med både fristelser og prøvelser. I Jak 1:2 nevnes prøvelser (πειρασμοῖς) som kan også bety rettsaker, der ens sak er prøvd for retten. Dette kan godt være et bevist ordlek av forfatteren til Jak.

Man kan vinne denne prøvelsen ved å ikke vike for fristelser. Muligens referer denne teksten ikke så mye til noen rettsaker som til hverdagslig liv.

τὸν στέφανον (seiers krans) kan forstås symbolsk og at dette er da det evige liv som skal være belønningen. Han forklarer at denne seierskransen står i kontrast til tidligere ἄνθος ἐξέπεσεν (visen blomst), som representerte en velstående mann eller den materielle ikke værende rikdommen.¹²⁷ Utrykket τὸν στέφανον ble brukt i flere tilfeller både innenfor det gamle testamentet, det nye testamentet og apokryfe tekster. Vi finner det blant annet i Åp 2:10, 3:11; 2 Tim 2:5, 4:8 og 1 Pet 5:4.¹²⁸ Vi finner denne alegorien også hos Paulus. Han skriver om en seierskrans som aldri visner i 1 Kor 9:25.

Mennesker har en tendens å legge skylden for sine egne overtredelsere på andre. Dette illustreres godt i første Moseboken 3:12 der Adam skylder på Ewa, og Ewa skylder på slangen da Gud konfronterer dem med at de har spist frukt fra det tre som han forbød. I den jødiske visdoms tradisjon, i Sirak 15:11-13 kan vi også lese følgende: «Si ikke: «Herren er skyld i mitt frafall.» For det han hater, gjør han ikke.»

6. Jak 1:16-18.

¹⁶ Μὴ πλανᾶσθε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί.

¹⁷ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστὶν καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα.

¹⁸ βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων.

¹⁶ La dere ikke føre vill, mine kjære søsken! ¹⁷ All god gave og all fullkommen gave kommer ovenfra, fra ham som er (himmel)lysenes Far. Hos ham er det ingen forandring eller skiftende skyger. ¹⁸ Av sin egen vilje har han født oss ved sannhetens ord, for at vi skal være en førstegrøde av dem han har skapt.

¹²⁶ Sal 1:1; 32:2; 33:9; 39:5; 83:6; 111:1; Ords 8:34; 28:14; Jes 56:2; 57:15.

¹²⁷ Basset 1876:13.

¹²⁸ Mayor 1892: 45-46.

Oppdeling:

- a) Oppfordring til medtroende om å ikke komme på avveie. (1:16).
- b) En forsikring om at det som kommer fra Gud er kun det gode og fullkommende. (1:17a).
- c) En forklaring om at Gud er stabil og uforanderlig, en absolut konstant størrelse. (1:17b).
- d) En bekreftelse på en unik plass som menneskene har i Guds skaperverk. (1:18).

Kommentar:

Det virker som om Jak kontrasterer den tidligere drøftede eventuelle feiltenkningen om at fristelse kan komme av Gud. Her er en forsikring av at det er kun det gode og fullkommende som kommer fra Gud. Tema om gode gaver fra Gud finnes også innenfor Jesus tradisjonen. I Matt 7:11 og Luk 11:13 finner vi Jesu ord om at Gud gir gode gaver til dem so ber ham om det.

Uttrykket *πατὴρ τῶν φώτων* (lysenes far) skal være knyttet til den jødiske tradisjonen. I Sal 136:7 omtales Gud som lysets skaper. Filon skal ha skrevet slik om Gud i Apo. Mos. 36. I Damaskusdokumentet i dødehavsrullene er Gud omtalt som Lysets Fyrste.¹²⁹

Dette avsnittet av Jak belyser hvem Gud er og at om de troende skal følge ham så assioseres Gud kun med alt som er godt. Det som ikke er godt kan ikke komme av Gud. Dette er grunnleggende sanheter for dem som vil leve et ekte fromt liv. Mennesker er Guds skapt og har viktig og privilegert plass blant hans skaperverket. Jak skriver at mennesker er født av sannhetens ord er Guds førstegrøde. *ἀπαρχήν* førstegrøde er et uttrykk som stammer fra den jødiske tradisjonen og omhandler israels folk. I Jer 2:3 kan vi lese følgende: «Israel var hellig for HERREN, førstegrøden av hans avling. Alle som ville fortalle Israel, måte bøte, ulykke kom over dem, sier HERREN.»

7. Jak 1:19-27.

¹⁹ Ἴστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί· ἔστω δὲ πᾶς ἄνθρωπος ταχὺς εἰς τὸ ἀκοῦσαι, βραδὺς εἰς τὸ λαλῆσαι, βραδὺς εἰς ὀργήν·

²⁰ ὀργὴ γὰρ ἄνδρὸς δικαιοσύνην θεοῦ οὐ κατεργάζεται.

²¹ διὸ ἀποθέμενοι πᾶσαν ῥυπαρίαν καὶ περισσεῖαν κακίας ἐν πραύτητι δέξασθε τὸν ἔμφυτον λόγον τὸν δυνάμενον σῶσαι τὰς ψυχὰς ὑμῶν.

¹²⁹ Hiebert 1979: 113.

²² Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ μόνον ἀκροαταὶ παραλογιζόμενοι ἑαυτοῦς.

²³ ὅτι εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶν καὶ οὐ ποιητὴς, οὗτος ἔοικεν ἀνδρὶ κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ·

²⁴ κατενόησεν γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθεν καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὅποιος ἦν.

²⁵ ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται.

¹⁹ Dette må dere vite, mine kjære søsken: Enhver skal være rask til å høre men sen til å tale og sen til å bli sint. ²⁰ For sinne hos et menneske fører ikke til det som er rett for Gud. ²¹ Leg da av alt urent og all ondskap, og ta ydmykt imot det ordet som er plantet i dere, og som har makt til å frelse sjelen deres. ²² Dere må gjøre det Ordet sier, ikke bare høre det, ellers vil dere bedra dere selv. ²³ For den som hører Ordet, men ikke gjør det Ordet sier, ligner en mann som ser på ansiktet sitt i et speil. ²⁴ Han ser på det, går sin vei og glemmer straks hvordan han så ut. ²⁵ Men den som ser inn i frihetens fullkommende lov og fortsetter med det, blir ikke en glemsom hører, men en gjerningens gjører. Et slikt menneske skal være lykkelig i sin gjerning.

Oppdeling:

- a) En oppfordring til ikke å forhaste seg til det å tale og heller bruke god tid til å høre godt. (1:19a).
- b) En fortløppende utdypning til en og samme setning med oppfordring til å kontrollere sinnet (1:19b).
- c) En forklaring på at menneskesinnet fører mennesket bort fra det som er rettferdig for Gud. (1:20).
- d) En oppfordring til å kvitte seg med alt som er urent og ond og vende til det ordet som er plantet av Gud inni menneskene. (1:21).
- e) Et påbud om å handle ut av hva ordet sier, og en presisering at det å kun høre på ordet uten å handle ut av det er selbedrag. (1:22).
- f) Et lignelse der passivt lytting til ordet sammelignes med det å se seg selv i speilet med den effekt at man glemmer det man har sett. (1:23-24).
- g) Den som anvender den fullkomende lov i praksis gjennom gjerningene blir lykkelig.

Kommentar:

Talens kvalitet som uttrykk for den som taler omtales også i den jødiske visdoms litteratur. Vi finner denne tematikken i Ordsp 15:1 «*Milde svar demper sinne, sårende ord vekker harme.*» og i 29:20 «*Ser du en som lar munnen løpe av med seg. Er det større håp for dåren enn for*

ham.» Det fins flere referanser til det å tale i Sir, men den mest relevante med tanke på likhet med Jak 1:19 vil være Sir 5:11 «*Vær snar til å høre, men gi ditt svar med omtanke.*» Et råd om å ikke bli sint finner vi også i Fork 7:9 «*Vær ikke for snar til å være sint, for sinnet bor i dårenes bryst.*». Et menneske som er sint gjør ikke det som er rettferdig for Gud. Sinnet virker og være det motsatte av ydmykheten som Jak mener er nødvendig til å ta imot Guds ord som er plantet i mennesker. Det er nesten sm om sinnet skal kunne forstyrre oss i det å kunne høre Guds ord og handle deretter. Selvdisiplin og da beherskelsen er en del av veien å gå. Men det holder ikke med det å være passiv. Om man holder seg til den gudommelig fullkomende lov så fører den med seg en fullkommen handlig. Det er først det menneske som ikke bare er et menneske som gjør den gudommelig loven om til handligene som skal finne et ekte lykke. Et råd om et ydmykt holdning finner også i Sir 3:71a «*Min sønn, vær ydmyk i all din ferd.*» Uttrykket Herens fullkommende lov finner vi i Sal 19:8 «*HERRENS lov er fullkommen, den fryer livet.*».

Denne passasjen kan ses på som et gjenklang av Jesus tradisjonen i Matt 7:24-26, der vi kan lese følgende:

Hver dere som hører disse mine ord og gjør det de sier, ligner en klokk mann som bygde huset sitt på fjell. Regnet styrtet, elvene flommet, og vindene blåste og slo mot huset. Men det falt ikke, for det var bygd på fjell. Og hver den som hører disse mine ord og ikke gjør det de sier, ligner en uforstandig mann som bygde huset sitt på sand. Regnet styrtet, elvene flommet, og vindene blåste og slo mot huset. Da falt det, og fallet var stort.

Troen er testett av det hvordan et menneske responderer på Guds ord. Det er tydelig at Jak formanner her en sannhet om hvor viktig det er for det ekte troende menneske å gi troen uttrykk gjennom handlinger. Jak viderefører og uterbeider denne tenken senere i 2:14-26 og skriver at «Hva hjelper det, søsken, om noen sier at han har tro, når han ikke har gjerninger?»(2:14a), «Slik er det også med troen: i seg selv, uten gjerninger, er den død.» (2:17), «For som kroppen er død uten ånd, er troen død uten gjerning.»

8.) Jak 1.26-27

²⁶ Εἴ τις δοκεῖ θρησκὸς εἶναι μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία.

²⁷ θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανούς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου.

²⁶ **Densom mener at han dyrker Gud, men ikke holder tungen i tømme, bedrar seg selv, og hans gudsyndelse er uten verdi.** ²⁷ **En gudsyndelse som er ren og feilfri for Gud, vår Far, er å hjelpe enker og foreldreløse barn i nød, og ikke la seg flekke til av verden.**

Oppdeling:

- a) En presisering om at Gudsdyrkelse innebarer beherskelsen av tale, ellers er det verdiløs. (1:26).
- b) En definisjon av hva en Gudsdyrkelsen er praktisk og hvordan den skal anvendes i det daglige liv. (1:27).

Kommentar:

Her understrekkes at all fromhet som ikke er ren er ikke ekte. Dette har også å gjøre med tale. For tale uttrykker menneskets holdning. Selvbeherskelse er nødvendig i det åndelige liv. Dette er en fortsettelse av tanken om å være sen til å tale i Jak 1:19. Talle beherskelse er også tema innen den jødiske visdoms tradisjon. I Salme 34:14 kan vi lese følgende «Hold da tungen borte fra det som er ond, og leppene borte fra svikefull tale.» I Salme 39:2 finner vi samme tematikken «Jeg sa: «Jeg vil vokte min vei så jeg ikke synder med tungen; jeg vil sette munnkurv på meg selv(...)». Og i Salme 142:3 «HERRE, sett vakt for min munn, vern leppenes dør!..»

Det er tydelig at det må finnes flere måter å utøve religiøsitet på og at Jak presiserer de grunnleggende differansene på disse. Jak skiller mellom den ekte religiøsitet og det som ikke er det.

Jak presiserer at en ren religion, som kommer av Gud Far handler først og fremst om å hjelpe dem som er i nød. Enker og foreldreløse barn er de som trenger mest oppmerksomhet og hjelp.

Det å ta vare på de svakeste i samfunnet er et påbud som vi finner i 5 Mos 24.17,19 «Du skal ikke fordreie retten for innflyttere og de farløse og ikke ta en enkes klær i pant.», «Når du høster inn kornet på åkeren din og glemmer et kornbånd der, skal du ikke gå tilbake og hente det. Innflytteren, den farløse og enken skal få det som er igjen.». I Jes 1:17 finner vi lignende påbud «, lær å gjøre godt! Søl edt som er rett, hjelp den undertrykte, var forsvarer for farløse, før enkers sak!..».

Jesus tradisjon omtaler også det å hjelpe de i nød. I Matt 25:35-36 kan vi lese følgende: For jeg var sulten, og dere ga meg mat; jeg var tørst, og dere ga meg drikke; jeg var fremmed og dere tokk meg imot; jeg var naken, og dere kledde meg; jeg var syk, og dere så til meg; jeg var i fengsel, og dere besøkte meg.».

Rett oppførsel er uttrykk for rett forhold til Gud.

(XIV) Konklusjon

Det er tydelig at Jak kan ses på som en tale inkorporert i et brev. I denne oppgaven har jeg illustrert dette med et forslag til en retorisk oppdeling der brevet har en åpning (1:1), Exordium (1:2-4), Narratio (1:5-11), et forslag til hovedtema (1:12), Argumentatio (1:13-5:6) og et avsnitt med konkluderende tale (5:7-20).

Jak viser trekk til deliberativ retorikk som dreier seg om fremtid, gir praktiske råd om hva som skal gjøres og drøfter hva som gagnar og hva som skader. Dette kan vi se allerede rett etter brevets åpning i Jak 1:2 «Se det bare som en glede, søsken, nå dere møter alle slags prøvelser».

I og med at budskapet av Jak er et ekte fromt liv med eksempler på hva dette innebærer så kan dette budskapet også vært rettet mot forsamlingene der det oppstod tvil om hvordan den rette tro skal praktiseres i hverdagen. Som vi kunne se i kommentardelen kan ordet diaspora ha en negativ ladning og forstås som situasjonen til de utstøtte og utspredde av Gud, som konsekvens av Guds straff. Dette brevet kan i denne forbindelsen ha blitt skrevet med tanke på formane de utstøtte og vise dem veien til omvendelsen. Dermed kan vi se på innholdet av Jak også som en tekst med trekk fra den forensiske retorikken som behandler det som har skjedd og drøfter rettferdighet og urettferdighet. Jak 2:21-24 (det andre kapittelet til Jak ble på grunn av oppgavens begrensninger ikke behandlet i denne oppgaven) er et eksempel på forensisk retorikk. Der kan vi lese følgende: «var det ikke på grunn av gjerninger at vår far Abraham ble kjent rettferdig da han bar fram Isak, sønnen sin, som offer på alteret? Slik kan du se at troen virket sammen med gjerningene hans, og gjennom gjerningene ble troen fullendt. Dermed ble dette skriftordet oppfylt: *Abraham trodde Gud, og derfor regnet Gud ham som rettferdig, og han ble kalt «Guds venn»*. Dere ser altså at mennesket kjennes rettferdig på grunn av gjerninger og ikke bare på grunn av tro».

Det er klart at Jak fremstår som manglende den mest vanlige formen på brevslutt men, som vist ovenfor, tilsvarer Jak's komposisjon den retoriske komposisjonen som også var gjeldende for brev. Jak fremstår som en tekst som skal leses høyt og høres på.

Jak har tydelig trekk med den jødiske visdoms tradisjon som igjen på et senere tidspunkt ble definert som Parenese. Grenselandet mellom disse sjangrene virker å være vag. Jak har tematiske - og stilmessige likheter med gammeltestamentlige visdoms tekster som stammer fra et, to, tre og fire hundre år før Kristus. Jak's paretisk karakter utelukker på ingen måte

muligheten for at Jak er et ekte brev. Det finns brevtradisjon fra den antatte tiden til Jak's tilblivelsen, som er overgangen mellom det første og det andre århundre, der det ikke er mulig å spesifisere noen konkrete mottakere. Disse brev inneholdt referanser til Det gamle testamentet og Jesu lære. Disse brev kalles for diaspora-brev og var ment for sirkulasjon. Deres formål var ofte å fremkalle en ønsket oppførsel som skulle uttrykke den rette forståelsen av hvordan troen skal praktiseres i det daglige liv. Det finns flere eksempler for slike diaspora-brev, der også det såkalte *korte brevet til Jakob*, eller *Epistelen fra apostlene og eldre under Jakobs ledelse*, som vi finner i Apg 15:23-29.

I denne oppgaven så vi også på hvordan Jak forholder seg til det såkalte *korte brevet til Jakob*. Åpningen til Jak inneholder *χαίρειν* hilsen som var vanlig hilsen i den tiden da Det nye testamentet oppstod. Dette er den samme hilsnings form som åpner *Det korte brev av Jakob* eller *Epistelen fra apostlene og eldre samlet under Jakobs ledelse* skrevet under Jerusalem møte. Denne hilsningen brukes kun tre ganger i Det nye testamentet. To ganger i Apg og en gang i Jak. To av disse tre tilfeller er knyttet til to forskjellige tekster som kunne ha blitt forfattet av Jakob. Dibelius nevner informativt disse stedene i Det nye testamentet der hilsen *χαίρειν* anvendes, men han knytter dem på ingen måte sammen. Vi vet at dette fragmentet av Apostlenes gjerninger handler om et brev til hedningene i Antiokia som skal ha blitt skrevet under et møte i Jerusalem. Det er ikke nevnt i teksten men ut ifra konteksten er det ikke vanskelig å danne seg et bilde av Jakob som leder av forsamlingen i Jerusalem. Denne hilsnings form kunne da ha vært Jakobs kjennemerke og jeg velger å se på det som et godt bekræftende argument for muligheten at forfatteren av Jak var Jakob, lederen av forsamlingen i Jerusalem. Det finns flere likheter mellom disse to dokumentene. Måten Herre Jesus Kristus er beskrevet i Jak og i Apg 15:26. Om vi ser på Jak 2:1 kan vi lese τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, det samme finner vi i Apg 15:26, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Det faktum at Jakob ikke presenterer seg selv som Jesu bror i Jak's åpningen taller heller til fordel for teorien om at det var Jakob den rettferdige, Herrens bror som er forfatteren til Jak. Dette fordi det samsvarer med den ydmykheten som formidles i Jak. I Jak 3:13b der vi kan lese om «rett liv preget av ydmykhet». Om forfatteren av Jak ikke er Jakob og ville bruke Jakobs navn til å gi dokumentet ønsket respekt så kunne han signert brevet som Jesu eller Herrens bror for å oppnå enda mer troverdighet.

Den allmenne karakter av Jak som karakteriser De katolske brev er etter min mening med på å forsterke sannsynligheten for at Jak's forfatter er Jakob, første biskop av Jerusalem kalt Herrens bror. Dette fordi denne brevs form passer godt til hans virke som leder av forsamlingen i Jerusalem. Han var i motsetning til Paulus ikke en omreisende utsender til flere forsamlinger.

Et av hovedargumentene som er brukt mot teorien om at det er Jakob den rettferdig, Herrens bror som er forfatteren av Jak er brevets språk. Brevets fremragende gresk er for mange ikke forenelig med tanke på at Jakob skal ha kommet fra enkle kår med en mulig snekker bakgrunn lik Josef. I Apg 6:1-8.3 kan vi lese om konflikten mellom de hebraisk talende jøder og de gresk talende jøder i forbindelse med matutdeling situasjon, der de gresk talende enker ble tilsidesatt. Denne konflikten var et utgangspunkt for utvelgelsen av sju gresk talende diakoner som skulle sørge for at problemet skulle ikke gjenta seg. Vi leser at disse diakonene het: Stefanus, Filip fra Hierapolis, Prokhoros, Nikanor, Timon, Parmenas og Nikolas fra Antiokia. Eusebius beretter om den første og største kristenforfølgelsen som ble utført av jøder, etter Stefanus' martyrdød. De gresk talende jøder som ble drevet ut av Jerusalem etter steiningen av Stefanus kan også ha vært i tankene til forfatteren av Jak. Og dette framstår som en god grunn alene for å forfatte brevet på gresk eller få det oversatt til gresk. Vi vet at Josefus var heller ingen greker og at han måtte streve med å få skrevet sine verk på gresk. Han klarte å forbedre sine språkferdigheter. Samtidig var det godt mulig å få støtte til å komponere ønskede tekster på gresk. Om Jakob har virket som forsamlings leder i Jerusalem der han så å si forvaltet Jesu lære så hadde han sannsynlig kontakt med jøder fra diaspora. Det greske språket kunne da ha vært nødvendig for å holde prekener og kommunisere. Den hellenistiske kultur har preget nærområdene til Jesus og Jakob i større grad enn det vi vanligvis forestiller oss. Sephoris, Ptolemais, Tiberias, Scythopolis og Gadara er byer som var sterk preget av den hellenistiske kultur og var tilgjengelig for både Jakob og Jesus. Selv om Jak ble skrevet på gresk så bruker den mye lignelser. Bruk av lignelser hørte til virke av de jødiske lærde, og da spesielt i Galilea område. Jesus tradisjonen kjennetegnes av blant annet usedvanlig stort bruk av lignelser. Disse likhetene er også med på å forsterke sannsynligheten for at Jakob og Jesus var beslektet, og da at det var Jakob den rettferdig, Herrens bror som er forfatteren til Jak.

Om vi ser på alle kildene som omtaler Jakob som Jesu bror eller antyder Jesu søskenskap eller Jakobs lederstilling i Jerusalem så finner vi elleve forskjellige bibelsteder i Det nye testamentet alene. Jakob er omtalt som Jesu bror i Matt 13:55-57; Mark 6:3-4 og Gal 1:19.

1Kor 9:5 nevner «Herrens brødre», Joh 7:5 nevner «brødrene hans», ment som Jesu brødre, i Gal 2:12 kan vi lese om «noen fra Jakob», i Apg 12:17 finner vi «Jakob og brødrene», i Apg 21:17-26 kan vi lese at Jakob var «blant selve søylene», i Gal 2:11-12a kan vi lese om «noen fra Jakob», og i 1Kor 15:7 kan vi lese om at den oppreiste Jesus viser seg for Jakob før apostlene.

Den mest naturlige forklaring på at det nevnes Jesu søsken i Det nye testamentet vil være at Jesus hadde søsken.

Robert Eisenman påstår at det faktisk at vi vet så lite om Jakob, biskopen av Jerusalem og broren til Jesus skyldes et bevisst arbeid for å marginalisere Jakob. Dette skal være forårsaket av fastsettelsen av læren om Jesu guddommelig opphav på to hundre tallet. Kirken har også vedtatt at Maria Jesu mor var evigværende jomfru. Jesu menneskelighet og hans foreldre – og søsken – forhold står i konflikt med disse teologiske dogmene. Jakobs søsken relasjon til Jesus skal da ha vært til stor forlegenhet for kirken.

Jeg har listet femten utenom nytestamentlige kilder samt *Anafora etter sankt Jakob av Jerusalem*, som gjengir mye klarere Jakob sin posisjon i forsamlingen i Jerusalem enn det Det nye testamentet gjør. Jakob omtales i flere av disse kildene som *Jakob den rettferdig, Herrens bror*. Disse kildene er:

- 1) Josefus, bruker uttrykket Jesu bror om Jakob.
- 2) Hebreerevangeliet – kjent gjennom Hieronymus, bruker uttrykket Jakob den rettferdig, mens Jesus kaller Jakob for bror.
- 3) Jakobs oppstigninger, kjent gjennom de pseudoklementinske *Recognitiones*, refererer til Jakob i sitt navn.
- 4) Pseudoklementinene bruker uttrykk som biskop, biskop av alle biskoper, biskop ordinert av Herren, erkebiskop og Herrens bror.
- 5) Hegesippus, omtaler Jakob som Jakob den rettferdig, og Jakob broren av Herren.
- 6) Klemens av Aleksandria, skriver om Jakob den rettferdig, biskopen av Jerusalem.
- 7) Jakobs hemmelige bok, *Apocryphon Iacobi* kjent fra Nag Hammadi-samlingen, teksten kan ses på som et apokryft evangelium i brevform og skal omhandle åpenbaring av Jesus til hans bror Jakob.
- 8) Jakobs apokalypser, omtaler Jakob som Jakob den rettferdig av Jerusalem.
- 9) Thomas' barndomsevangelium, Jakob er omtalt som Josefs sønn og er beskrevet i forbindelse med situasjoner der han omgås med Jesus. Jakob og Jesus fremstår som søsken i denne fortellingen).
- 10) Origenes, omtaler Jakob som Jesu bror i Origenes' referanser til Josefus.
- 11) Eusebius av Caesarea, skriver om Jakobs utvelgelse til biskopen av Jerusalem og omtaler han som Jakob den rettferdig og bror av Herren.
- 12) Epiphanius av Salamis, beskriver Jakob som den førstefødte sønnen av Josef, og prest.

- 13) Hieronymus, beskriver Jakob som Herrens bror, kalt rettferdig, sønn av Maria søsteren til Maria, Jesu mor.
- 14) De apostoliske konstitusjonene, omtaler Jakob som biskop og inneholder også en lang tale av Jakob gjengitt i første person der Jakob kaler seg selv for ekte broren av Kristus.
- 15) Liste over biskoper av Jerusalem i Heggesippus Memoarer som har gått tapt men som finns bevart i fragmenter i Eusebius' *Historia Ecclesiastica*, Jakob er listet som Jerusalems første biskop og omtalt som såkalt Herrens bror.
- 16) Anafora etter sankt Jakob av Jerusalem. Dette er en liturgi som regnes som den aller eldste bevarte liturgien for allmenn bruk i kirken. Den er også kalt Den guddommelig liturgi av apostelen Jakob, Guds bror.

I kommentardelen av oppgaven så vi vise berøringspunktene mellom Jak og Jesus tradisjonen i de synoptiske evangeliene. Denne forbindelsen var like tydelig som likhetene mellom Jak og den jødiske visdoms tradisjon. Jesus brukte for øvrig mye av den jødiske visdoms tradisjon i sine utsagn. Både innholdet av tekster fra den jødiske visdoms tradisjon og fra Jesus tradisjon hadde ofte en parenesisk karakter.

Berøringspunktene mellom Jak (1) og Jesus tradisjon som er behandlet i kommenter delen av denne oppgaven er:

- 1) Jak 1:2-4 og Matt 5:11-12; Luk 6:22-23 der disse tekstene handler om glede under forfølgelse.
- 2) Jak 1:4 og Matt 5:48 der tekstene handler om oppmuntring til fullkommenhet.
- 3) Jak 1:5 og Matt 7:7; Luk 11:9 der tekstene handler om bønn til Gud.
- 4) Jak 1:6 og Matt 21:21; Mark 11:23 der tekstene handler om tro og tvil.
- 5) Jak 1:9 og Matt 23:12 der tekstene handler om den omvendte Guds økonomi.
- 6) Jak 1:10-11 og Matt 6:19-21, 24-34 der tekstene handler om farer og tvilsomhet ved rikdom.
- 7) Jak 1:12 og Matt 5:3-11; Luk 6:20-22 der vi finner uttrykket Μακάριος ἄνθρωπος (lykkelig er mannen) som er brukt i stor grad innen den jødiske visdoms tradisjon og i Jesus tradisjon og spesielt i Jesu Bergprekenen.
- 8) Jak 1:13 og Mark 7:21-23 der tekstene handler om kilden til fristelse.
- 9) Jak 1:17 og Matt 7:11; Luk 11:13 der tekstene handler om de gode gavene fra Gud.
- 10) Jak 1:22 og Matt 7:24-26 der tekstene handler om det å praktisere troen gjennom handlingene og ikke bare høre på ordet.

11) Jak 1:27 og Matt 25:35-36 der tekstene handler om det at forholdet med Gud handler om å hjelpe alle dem som er trengende.

Det er tydelig at Jak hadde tilgang til Jesus tradisjon men det materiale som Jak bruker fremstår som et annet materiale enn det som de synoptiske evangeliene hadde tilgang til.

Denne tematikk likhetene mellom Jak og Jesus tradisjon og samtidig forskjell i måten de er fremstilt på kan ses på som gode argumenter for at forfatteren av Jak kjente til Jesus tradisjonen og mest sannsynlig kjente også Jesus personen. Jeg ser det ikke som umulig at forfatteren til Jak er Jakob den rettferdig, første biskopen av Jerusalem og Jesu bror.

(XV) Litteraturliste

(I) HJELPEMIDLER OG ORDBØKER

Bauer, Walter 1979 *Greek English Lexicon of the New Testament* (Chicago: University of Chicago Press).

Ulrichsen, Henning Jarl 2009, *Gresk-Norsk Ordbok til det nye testamentet*, Trondheim: tapir akademisk forlag.

(II) BIBELUTGAVER

Novum Testamentum Graece, ed. Nestle-Aland, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 2012.

Den Hellige Skrift, Bibelen – Det gamle og Det nye testamentet. Oslo: Bibelselskapet 2011.

The Holy Bible, Authorized King James Version, Nashville, Tennessee: Holman Bible Publishers 1979.

Pismo Święte, Warszawa: Towarzystwo Bibiljne w Polsce 1983.

The Layman's Parallel New testament, Grand Rapids, Michigan: Zondervan Bible Publishers 1970.

(III) ANDRE ANTIKKE VERK

Epiphanius, *Panarion*. Overs. Williams 2009.

(IV) SEKUNDÆRLITTERATUR (19. Århundre)

Basset, Francis Tilney, M., A., 1876 *The Catholic Epistle of St. James* (London: Samuel Bagster and Sons).

Carr, Arthur, 1896 *The General Epistle of James* (Cambridge: University Press).

Chase, Irah (overs.), 1848 *The Constitutions of the Holy Apostles* (New York: D. Appleton & Company).

Dale, R., W., 1895 *The Epistle of James* (London: Hodder & Stoughton).

Jones, Jeremiah og James Wake 1880 *The Apocryphal New Testament* (Philadelphia: Gebbie & Co., Publishers).

Lange, Johan Peter, 1867 *The Epistel General of James* (New York: Charles Scribner, & Co.).

Mayor, Joseph B., 1892 *The Epistle of St. James* (London: Macmillan and Co.).

Neander, Augustus, 1852 *The Epistle of James, Practically Explained* (New York: Sheldon & Company).

Plumptre, E., H., 1890 *The General Epistle of James* (Cambridge: Cambridge University Press).

Schaff, Phillip og Henry Wace, 1890 *A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers of the Christian Church*, Vol. 1, (New York: Christiane Literature Company).

(V) SEKUNDÆRLITTERATUR (20. Århundre og nyere).

Adams, James B., 1989 *James – The Man and His Message* (Grand Rapids, Michigan: Eerdmans).

Allison, Dale C., 2014 “The Audience of James and the Sayings of Jesus”, i Alicia J. Batten and John S. Kloppenborg, *James, 1 & 2 Peter and Early Jesus Traditions* (London: Bloomsbury).

Andersen, Øivind, 1996 *I Retorikkens Hage* (Oslo: Universitetsforlaget).

Attridge, Harold W. (ed.), 1985 *Nag Hammadi Codex I, (The Jung Codex)* (Leiden: Brill).

Aune, David E., 1988 *The New Testament in Its Literary Environment* (Cambridge: James Clark & Co).

Baasland, Ernst, 1984 *De Apostoliske Fedre*, (Oslo: Luther Forlag).

Batten, Alicia J., 2009 *What are They Saying about the Letter of James*, (New York: Paulist Press).

Bauckham, Richard, 1999 *James* (London and New York: Routledge).

Bauckham, Richard, 2004 *Scripture, Tradition and Reason* (London: T&T Clark).

- Blomberg, Craig L., Mariam J. Kamell, 2008 *Exegetical Commentary on the New Testament* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan).
- Boring, M. Eugene, Klaus Berger, Carsten Colpe (ed.), 1995 *Hellenistic Commentary to the New Testament* (Nashville: Abingdon Press).
- Bowden, Andrew, 2014 “Count What All Joy? The Translation of *πειρασμός* in James 1.2 and 12” i *The Bible Translator*, 2014, Vol. 65 (2), ss 113-124.
- Bradshaw, Paul, Maxwell Johnson, 2012 *The Eucharistic Liturgies: Their Evolution and Interpretation*, Collegville, Minnesota: Liturgical Press.
- Bray, Gerald (Ed.), 2000 *James, 1-2 Peter, 1-3 John, Jude, Ancient Christian Commentary on Scripture* (Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers).
- Broadhead, Edwin, 2010 *Jewish Ways of Following Jesus* (Tübingen: Mohr Siebeck).
- Cancik, Hubert, Helmuth Schneider og Manfred Manfester (eds.), 2003 *Brill's New Pauly Encyclopedia of the Ancient World* (Leiden: Brill).
- Cargal, Timothy B., 1993 *Restoring The Diaspora, Discursive Structure and Purpose in the Epistle of James* (Atlanta, Georgia: Scholars Press).
- Cerutti, Steven M. 2003, *Cicero Pro Archia poeta oratio* (Wauconda, Illinois: Bolchazy-Carducci).
- Chilton, Bruce and Jacob Neusner (ed.), 2001 *The Brother Of Jesus* (London: Westminster John Knox Press).
- Chilton, Bruce and Craig A. Evans, 1999 *James the Just and Christians Origins* (Leiden: Brill).
- Connely, R. H., og H.W. Codrington, 1913 *Two Commentaries on the Jacobite Liturgy*, (Oxford: Williams and Norgate).
- Cresswell, Richard Henry, 1900 *The Liturgy of the Eight Book of “The Apostolic Constitutions”* (New York: E. & J. B. Young & Co.).
- Dahl, Nils A., 1998 *Matteusevangeliet*. Bearbeidet av Årstein Justnes (Haugesund: Akademisk bokforlag).

- Daly, Robert J., 1992 *Origen* (New York: Paulist Press).
- Davidson, Andreas, 1992 *Epistler* (Århus: Anis).
- Defferari, Roy Joseph, 1969 *The Fathers of the Church*, (Washington: The Catholic University of America).
- Deppe, Dean B., 1990 *The Sayings of Jesus in Paraenesis of James* (Michigan: Grand Rapids).
- Dibelius, Martin, 1919 *Die Formgeschichte des Evangeliums* (Tübingen: Verlag von J.C.B. Mohr (Paul Siebeck)).
- Dibelius, Martin/Greeven, Heinrich, 1920/1976, *A Commentary on the Epistle of James* (Philadelphia: Fortress).
- Doering, Lutz, 2012 *Ancient Jewish Letters and the Beginnings of Christian Epistolography* (Tübingen: Mohr Siebeck).
- Doty, William G. 1973, *Letter in Primitive Christianity* (Philadelphia: Fortress).
- Ehrman, Bart D., 2004 *A Brief Introduction to the New Testament* (Oxford: Oxford University Press).
- Eisenman, Robert, 1997 *James the Brother of Jesus* (London: faber and faber).
- Evans, Craig (ed.), 2005 *The Bible Knowledge Background Commentary: John's Gospel, Hebrews-Revelation* (Ontario: Cook Communications Ministries).
- Evans, Craig A., 2008 *The Routledge Encyclopedia of the Historical Jesus* (Routledge, New York).
- Ferguson, Everett (ed.), 1990 *Encyclopedia of Early Christianity* (London: Garland Publishing).
- Foster, Robert, 2014 *The Significance of Exemplars for the Interpretation of the Letter of James* (Tübingen, Mohr Siebeck).
- Francis, F. O., 1970 "The Form and Function of the Opening and Closing of James and I John", i *Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der Älteren Kirche*, 1970, Vol.61(1), ss.110-125.

- Freedman, David Noel, 1992 *The Anchor Bible Dictionary*, (New York: Doubleday).
- Gardner, Gregg/Kevin L. Osterloh, 2008 *Antiquity in Antiquity: Jewish and Christian Pasts in the Greco-Roman World* (Texte und Studien zum antiken Judentum, 123; Tübingen: Mohr Siebeck).
- Gowler, David B., 2014 *James Through the Centuries* (Chichester, West Sussex, U.K.: Wiley Blackwell).
- Hägg, Göran, 2005 *Praktisk Retorik*, (Hegnar Media, Stockholm).
- Hartin, Patrick J., 2003 *James* (Collegeville, Minnesota: Liturgical Press).
- Hartin, Patrick J., 2005 *James of Jerusalem* (Collegeville, Minnesota: Liturgical Press).
- Hartin, Patrick J., 1991 *James and the Q Sayings of Jesus*, (Sheffield: Sheffield Academic Press).
- Hiebert, D., Edmond, 1979 *The Epistle of James*, (Chicago: Moody Press).
- Hindsholm, Søren, 1998 *Retorik til Herennius* (København: Gyldendal).
- Green, Joel B. (Ed.) 1995, *Hearing the New Testament* (Carlisle: The Paternoster Press).
- Johnson, Luke Timothy, 1995 *The Letter Of James* (New York: The Anchor Bible, Doubleday).
- Johnson, Luke Timothy, 2004 *Brother of Jesus Friend Of God, Studies in the Letter of James* (Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company).
- Jørgensen, Charlotte og Lisa Villadsen, 2009 *Retorik – Teori og Praksis* (Fredriksberg: Samfundslitteratur).
- Knowling, R., J., 1904 *The Epistle of James* (London: Methuen & Co.).
- Koester, Helmut, 1982 *Introduction to the New Testament, History and Literature of Early Christianity* (Berlin: Walter De Gruyter).
- Krosney, Herbert 2007 *The Lost Gospel: The Quest for the Gospel of Judas Iscariot* (Washington DC: National Geographic).
- Lapham, F., 2003 *An Introduction to New Testament Apocrypha* (London: T&T Clark).

- Laws, Sophie, 1980 *A Commentary on Epistle of James* (London: Adam & Charls Black).
- Liebersohn, Yosef, Z., 2010 *The Dispute Concerning Rhetoric in Hellenistic Thought* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht).
- Luz, Ulrich, 2001 *Matthew 8-20, A Commentary* (Minneapolis: Fortress Press).
- Luz, Ulrich, 2005 *Matthew 21-28, A Commentary* (Minneapolis, Fortress Press).
- Lynch, Kevin, 1979 *Origen*, (New York: Paulist Press).
- Maier, Paul L., 1998 *Josefus* (Kjeller: Hermon Forlag).
- Malherbe, Abraham J., 1988 *Ancient Epistolary Theorists* (Atlanta, Georgia Scholars Press).
- Martin, Ralph P., 1988 *James* (Waco, Texas: Word Books).
- Matthews, Shelly, 2010, *Perfect Martyr: The Stoning of Stephen and the Construction of Christian Identity* (New York, Oxford University Press).
- McCartney, Dan G., 2009 *James* (Grand Rapids, Michigan: Baker).
- McKnight, Scot, 2011 *The Letter of James* (Grand Rapids, Michigan: Eerdmans).
- Mitton, C. Leslie, 1966 *The Epistle of James* (Edinburgh: Marshall, Morgan & Scott).
- Motefiore, Simon Sebag 2011 *Jerusalem – Biografien* (Oslo: Cappelen Damm).
- Moo, Douglas J., 2000 *The Letter of James* (Grand Rapids, Michigan: Apollos).
- Mounce, William D., 2006 *Interlinear – for the rest of us* (Grand Rapids, Michigan: Zondervan).
- Osburn, Carrol D., 2004 *The Text of the Apostolos in Epiphanius of Salamis* (Atlanta: Society of Biblical Literature).
- Pagels, Elaine, 1982 *The Other Gospels: Non Canonical Gospel Texts* (Philadelphia, Pennsylvania: The Westminster Press).
- Pagels, Elaine, 1989 *The Gnostic Gospels* (New York: Vintage Books).
- Painter, John, 2004 *Just James. The Brother of Jesus in History and Tradition* (Columbia, South Carolina, University of South Carolina Press).

- Penner, Todd C., 1996 *The Epistle of James and Eschatology. Re-reading an Ancient Christian Letter* (Sheffield: Sheffield Academic Press).
- Porter, Stanley E., 2000 *The Criteria for Authenticity in Historical-Jesus Research*, (Sheffield: Sheffield Academic Press).
- Porter, Stanley E. (ed.), Rhetoric, 1994 *Scripture and Theology* (Sheffield: Sheffield Academic Press).
- Porter, Stanley E.(ed.), 1997 *Handbook of Classical Rhetoric in the Hellenistic Period 330 B.C. – A.D. 400* (Leiden, New York, Köln: Brill).
- Reza, Aslan, 2013, Zealot. *The Life and Times of Jesus of Nazareth* (New York: Random House).
- Roberts, Alexander, og James Donaldson (eds.), 1951 *The Ante-Nicene Fathers (Vol. VII)*, (Grand Rapids, Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company).
- Robertson, W., Nicoll, 1910 *The Expositors Greek Testament, Vol.IV* (London: Hodder and Stoughton Limited).
- Robinson, James McConkey, 1977 *The Nag Hammadi Library in English* (Leiden: Brill).
- Roellig, Harald F., 2006 *The More Excellent Way: 2000 Years of Jesus, New Way of Life* (Independence, Oregon: Crucifer Press).
- Romeny, Bas Ter Haar, 2008 *Jacob of Edessa and the Syriac Culture of his Day*, (Leiden: Brill).
- Ropes, James Hardy, 1916 *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle of James* (New York: Charles Scribner's Sons).
- Runge, Steven E., 2010 *Discourse Grammar of the Greek New Testament* (Peabody, Massachusetts: Hendrickson Publishers).
- Shaff, Philip/Henry Wace, (ed.), 1890 *Nicene and Post-Nicene Fathers, Eusebius*, (Oxford: Parker and Company).
- Schindler, Peter, 1948 *De Apostolske Fædre* (København: H. Hagerup's Forlag).
- Schonfield, Hugh, 1938 *The History of Jewish Christianity* (London: Duckworth).

- Sevenster, J.N., 1968 *Do you know Greek?* (Leiden: E.J.Brill).
- Shanks, Hershel & Ben Witherington III, 2003 *The Brother of Jesus, The Dramatic Story & Meaning of the First Archeological Link to Jesus & His Family* (San Francisco: Harper).
- Sleeper, C.Freeman, 1998 *James* (Nashville: Abingdon Press).
- Smith, William (ed.), 1908 *A Dictionary of Christian Antiquities* (London: John Murray, Albemarle Street).
- Stowers, Stanley K., 1986 *Letter Writing in Greco-Roman Antiquity* (Philadelphia: The Westminster Press).
- Tamez, Elsa, 1990 *The Scandalous Message Of James, Faith Without Works Is Dead* (New York: A Meyer Stone Book, Crossroad).
- Taylor, Mark E., 2006 *A Text-Linguistic Investegation into the Discourse of James*, (London: T&T Clark).
- Thackeray, H. St. J., 1930 *Josephus Jewish Antiquities* (Cambridge: Harvard University Press).
- Trapp, Michael, 2003, *Greek and Latin Letters* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Tucker, J. Brian, Coleman A. Baker (red.), 2014 *T&T Clark Handbook to Social Identity in the New Testament* (London: Bloomsbury).
- Ulrichsen, Jarl Henning, 2009 *Gresk - Norsk Ordbok til Det Nye Testamentet*, (Trondheim: Tapir Akademisk Forlag).
- Wachob, Weslet Hiram, 2000 *The voice of jesus in the social rhetoric of Jesus*, (Cambridge: University Press).
- Van Vorst, Robert E., *The Ascents of James, History and Theology of a Jewish-Christian Community* 1989 (Atlanta, Georgia: Scholar Press).
- Vasques, Vactor Manuel Morales, 2011 *Countours of a Biblical Reception Theory* (Goettingen: V&R unipress GmbH).
- Williams, Frank, 2009 *The Panarion of Epiphanius of Salamis* (Leiden: Brill).

Williams, Robert Lee, 2005 *Bishop Lists. Formation of Apostolic Succession of Bishops in Ecclesiastical Crises*, (New Jersey: Gorgias Press).

Witherington III, Ben, 2007 *Letters and Homilies for Jewish Christians, A Socio-Rhetorical Commentary on Hebrews, James and Jude*, (Illinois IVP Academic: Downer Grove: Apollos)

Østbye, P. (overs.), 1991 *Iliaden*, (Oslo: Aschehaug & Co).